

Ferdinand von Wrangelli nimeline Roela Põhikool

METS KUI KULTUURINÄHTUS

Kodu-uurimistöö

Koostaja: Sirli Kormik (8. klass)

Juhendaja: Maret Tralla

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Mis on pärandkultuur	5
2. Metsanduslik pärandkultuur	7
2.1. Roela kábikuivati alustab uut elu.....	7
2.2. Kuusekábi aastaring.....	9
2.3. Seemnevarumisest Riigimetsa Majandamise Keskuse Kullenga taimlas	11
2.3.1. Seemlatest.....	11
2.3.2. Kábikandvusest.....	12
2.3.3. Kábide lüdimine	12
2.4. Eripárase kasutuseesmärgiga puistud (vaigutamine).....	14
2.4.1. Metsamehetee algus.....	14
2.4.2. Vaigutamisest	15
2.5. Metsavabriku lage.....	19
2.6. Kadunud metsakülad	19
2.7. Muud pärandkultuuri objektid metsas	20
2.7.1. Lasketiir	20
2.7.2. Saksa sõjaväe autode parkimiskohad	21
2.8. Vanad kohanimed	21
2.9. Tulevalvetornid ja tuletõrje veehoidlad	22
2.10. Roela kooli metskond 1975 – 1984	24
2.11. Anomaalne nähtus	26
3. Töötleva tootmisega seotud pärandkultuur.....	28
3.1. Lubjapõletamine	28
3.2. Paemurrud ning kruusa- ja liivaaugud.....	32
3.3. Turbavõtukohad Saara soos.....	33
3.4. Miiliaugud	33
3.5. Klaasikoda	34
3.6. Vesiveskid	34
3.7. Algeline tõrvaajamine.....	35
3.8. Muistsest mesindusest	35
3.9. Lugu seppadest	37
4. Õppe- ja matkarajad.....	40
4.1. Rünga metsaalal.....	40

4.2. Roela vallseljakul	42
4.3. Rasivere metsaalal	44
Kokkuvõte	47
Kasutatud allikate ja kirjanduse loetelu.....	48
Lisa 1. Koostööprotokoll	50
Lisa 2. Lüditud seemet alates 1976. a.....	52

SISSEJUHATUS

Käesoleva kodu-uurimistöö teema „Mets kui kultuurinähtus“ valisin sellepärast, et Riiklik Metsamajandamise Keskus avas Roelas restaureeritud kähikuivati 2008. aasta 6. mail. Kuna kähikuivati on metsandusliku pärandkultuuri objekt, siis mõtlesin, et võiks uurida rahvuslikku kultuuripärandit, mis on peitunud Rünga, Rasivere ja Roela vallseljaku metsaaladel, lahti mõtestada looduskeskkonna ja inimkultuuri seoseid Roela kooli erinevate põlvkondade vilistlaste-metsameeste silmade läbi ja kas me võime metsast rääkida kui kultuurinähtusest ning siduda õppe- ja matkarajaga.

Töö on jaotatud neljaks peatükiks.

Esimene peatükk „Mis on pärandkultuur“ selgitab, mida mõelda ühise nimetuse – pärandkultuur all.

Teine peatükk „Metsanduslik pärandkultuur“ on jaotatud alaosadeks. See peatükk annab ülevaate metsa ja metsandusega seotud pärandkultuuri objektidest, saame teada, milline on olnud meie kooli vilistlastel-metsameestel looduskeskkonna ja inimkultuuri seoste lahti-mõtestamise suhtes ning kodutunnetus kodupaikkonna vastu.

Kolmandas peatükis „Töötleva tootmisega seotud pärandkultuur“ tuleb välja pärandkultuuri põhiline tundemärk – seotus inimtegevusega – avaldub eri tüüpi objektides erisugusena.

Neljas peatükk „Õppe- ja matkarajad“ tutvustab pärandkultuuri objekte Rünga, Rasivere ja Roela vallseljaku metsaaladel. Objektid on märgitud kaartidele.

Uurimistöös kasutasin kirjalikke ja suulisi mälestusi, ajakirjanduses ja raamatutes ilmunud andmeid, kooli kogudes leiduvaid varasemaid kodu-uurimistöid, kooli kroonikat ning koolimetskonna vahtkonna päevikut.

Antud kodu-uurimistöös on juttu pärandkultuuri objektidest, millised asuvad metsaaladel, kuid arvan, et tööle peaks tulema ka teine osa. Puudutamata jäid nn. väljaspool metsaala jäävad objektid:

- kultuurmaastiku kujunemisega seonduv maa ja rahva ajalugu valgustav pärandkultuur
- kogukonna ajaloo seonduv pärandkultuur
- talupidamisega seotud pärandkultuur
- kohalikku töödust kajastavad objektid

Selle töö valmimiseks andsid oma osa paljud Roela inimesed. Tänu neile see töö valmiski.

1. MIS ON PÄRANDKULTUUR

Metsad katavad rohkem kui pool Eestimaa pinnast. See ei ole alati nii olnud. Veel sajand tagasi oli Eestimaa metsasus ligi kaks korda väiksem kui tänapäeval. Tänapäevase metsamaa asemel laiusid põllud ja metsaheinamaad ning külad koos kõigi vajalike rajatistega. Eelmise sajandi viiekümnendatel aastatel hakati aegamisi kaugemaid talusid ja külasid maha jätma ning koonduma asulatesse ja linnadesse. Mahajäetud alad metsastusid. Nii jäidki praegustele, tihti juba küpse metsaga kaetud aladele, tühjad talud, tihti terved külad koos kõigega, mis oli talueluks vajalik. Täna on need küla- või talukohad tihti märgatavad ainult kunagi majade juurde istutatud õuepuude järgi.

Eelmise sajandi alguseni valmistati pea kõik taluelus tarvisminev kohalikust materjalist. Ehitamiseks oli vaja puitu. Ehituspuit varuti talvel ja metsatöö käis käsitsi ja hobusega. Takistustest mindi mööda, vanker ja regi ei lõhkunud metsapinnast ega metsateid. Ehitamiseks oli vaja ka lupja – selleks tuli paemurru lähedale ehitada lubjaahi. Vankrid, reed, väravapostid, hobuserakmed ja paadid tuli tõrvata või tõkatiga immutada – oli vaja tõrvaajamise ahju. Sepikojas rauatöö tegemiseks oli vaja sütt – tuli ehitada söemiil. Lina leotati enne töötlemist linaleoaugus, kohalikust savist ehitati hooneid, aga olid ka telliselöövid, kus telliseid müügiks põletati. Sooservadest kaevati ookrimulda värvi valmistamiseks, varasematel aegadel kasutati sooranda metalli tootmiseks.

Põllulappidelt koristatud kivid laoti piirdeaedadeks või karjatanumateks. Veel tänagi võime taluasemelt leida kivist laotud raketega pooleldi täisvarisenud kaevu või võlvitud esiseinaga pae- või maakivist keldri. Endises talukohas on märgatav veel neljakandiline kõrgendik (maja ase) ja selle keskel ebamäärane kuhjatis (reheahju jäänused). Lähedal võib olla veel teinegi sarnane kungas, ilmselt suitsusauna ase. Metsaheinamaadelt võime leida kivist või jämedast puutüvest väljaraiutud jootmisküna. Poolkuival metsaojal võib olla säilinud väike kivitruup. Kõiki neid märke ja palju muudki võib nimetada ühise nimetusega – pärandkultuur. Need on eelmiste põlvkondade elamisviisist jäänud nähtavad märgid, mida tuleb osata märgata. Märgata selleks, et mitte teadmatusel või hoolimatusest võimsate masinatega metsatööd tehes jätta endisest talu- või taliteest järele mudarenni või sajanditevanusest kiviaiaist vaid laialilükatud ja mudasse vajutatud kive. Metsas kõrguvast lubjaahjust või vana talu vundamendist on küll mugav vedada kive kiviktaimla rajamiseks või lihtsalt tee täiteks, kas me aga teeksime seda, kui meid kõiki oleks õpetatud eelmiste põlvkondade poolt rajatud tundma ja sellesse lugupidavalt suhtuma? (4.4., 6.)

Pärandkultuuri puudutav küsimusteriing tõusis meil päevakorra suures tões tärnu metsa- majandusele. Maa aktiivse tsiviilkaibe ning suurenenud raieahtude taustal paistis hästi silma, et metsa peitunud kultuuriväärtused (muinsuskaitse alla võetud mälestised välja arvatud) on ilma igasuguse kaitseta. Tänapäeva võimsal tehnikal pole vaja erilist pingutada, et inimese ja hobuse lihasjõul loodu segi pöörata. Samas – hooliva suhtumise korral pole pärandkultuuri säilitamine metsa majandamisel sugugi ületamatult raske.

Pärandkultuur oli meie maastikul olemas ammu enne seda kui temast hakati rääkima kui omaette väärtusest. Mittekaitstava pärandkultuuri teadlik säilitamine on meil siiski alles vastse 21. sajandi teema. Nõukogude aja järgul suhtusid otsustajad temasse kui agraar- ühiskonna tükikasse jäänukisse, millel tuleb teed anda sotsialistlikule suurtootmisele. Ja nõnda lükati tollal maaparandustööde käigus põllumajandusmaade massiivistamise eesmärgil kokku lugematul hulgal tühje talukohti, kiviaedu ning põliskülade ahervaremeid. Metsas ja

metsakasvavatel talumaakõlvikutel säilisid jäljed inimtegevusest tänu väheintensiivsele metsamajandusele paremini. Seetõttu kõnelemegi tänapäeval pärandkultuurist sageli just seoses metsaga. (4.4.,142.)

Igapäevaeluga seotud kultuuripärandit suudame säilitada ainult sedavõrd, kui kõrge on maaomaniku või metsas toimetajate teadlikkus, kultuuritundlikkus, intelligents. Üha enam räägitakse oma juurte otsimisest ja tunnetamisest, koduarmastusest, omakultuuri säilitamisest ja arendamisest.

Kuidas seda siis ikkagi teha, kui me ei tea ja hooli eelmiste põlvkondade elu kõige tavalisematest ja igapäevasematest säilinud kultuurimärkidest? Kuidas anda seda edasi järgmistele põlvkondadele, kui me ei mõtle täna selle säilitamisele? Kas piisab raamatutes kirjeldamisest ja piltide näitamisest? Kas poleks tõhusam, huvitavam ja meeldejäävam, kui saame kõike seda tutvustada looduses?

Roela kábikuivati 2008 a. (6.4.)

2. METSANDUSLIK PÄRANDKULTUUR

2.1. Roela käbikuivati alustab uut elu

Riigi Metsamajandamise Keskus (RMK) restaureeris Roela käbikuivati ja avas selle 6. mail 2008.a. muuseumina.

Roela omalaadse vapimärgi avamisüritusel allkirjastati koostööprotokoll RMK, Vinni valla ja MTÜ Roela Kodukant vahel lubadusega nii riigimetsas pakutavaid puhkuse- kui kohalike aktiivsete inimeste kooskäimisvõimalusi. (Lisa 1), (3.3.)

RMK juhatuse esimees Aigar Kallas rääkis avamisel, et kuivati vanus ehk 80 aastat pole metsa kasvu mõttes veel mingi aeg. Kallas lisas, et mets tervikuna on alles poisike. Tema sõnade järgi algab aga kõik seemnest ja eelmise sajandi alguse metsamehed said aru, mida tuleb hoida. Kallas rõhutas, et see, mis siin on tehtud nii Roela kui Eesti metsanduse jaoks tervikuna, on tarvis talletada. (3.5.)

Käbikuivati taastamise idee käisid paar aastat tagasi RMK-le välja Roela külaseltsi inimesed sooviga hakata seda huvilistele näitama ja ühtlasi tutvustama metsandusliku kultuuripärandi kõrval kohalikku kultuuripärandit.

Käbikuivati teisel korrusel on väljas Roela perearsti Tõnis Nurga fotonäitus „Ajast aega“, kus saab näha pilte Roela elust-olust enne ja nüüd ning loodusfotosid. Samas tutvustab Roela käsitöömeister Elvi Karu oma nahktöid, vaipu jm käsitööesemeid.

Taasavatud käbikuivati mitmekesisstab loodushariduse võimalusi Roelas.

Roelast ei tasu suure hooga läbi sõita, sest Roelas on kaunis loodus, on paisjärv, vallseljaku peal on üks haruldasi metsakasvukohatüüpe – sinilillemännik ja õpperada ning vaatetorn. Roelas on palju kauneid, pikki aastaid hoolt nõudnud koduaedu, lisaks sellele käib Roelas vilgas kultuurielu.

Roela käbikuivati on ehitatud 1927. aastal. Pärast 1920. aasta maareformi oli Eestis neli riigile kuuluvat käbikuivatit. Sellest aga ei jätkunud, et katta riigimetsade seemnevajadust. Aastal 1925 tabas Eestit männiseemne ikaldus, seemet tuli osta Soomest. Selle tulemusena asus Riigimetsade Peavalitsus rajama käbikuivatite võrgustikku.

2007.a. novembris käbimuuseumi juures alanud tööd läksid maksma 1,2 miljonit krooni ning need tegid Olev ja Kalev Pipenberg. Peale sise- ja välistööde sai hoone uue laastukatuse.

Taastamise eestvedaja, RMK Triigi metskonna metsaülem Alo Ling rõhutas, et hoone on oluline nii metsandusajaloo kui ka kohaliku elu seisukohalt. (3.3.)

Ling ütles, et siin on väga aktiivsed inimesed ja lisas, et käbikuivati pakub kohaliku külaelu edendamiseks uusi väljundeid.

Avasõnades ütles RMK juhatuse liige Tavo Uuetalu, et tänapäeval piisab Eesti tarbeks ühest käbikuivatist, mistõttu tuli ülejäänud sulgeda.

Hoone valmimise üks juhtidest, RMK Kirde regiooni spetsialist Madi Nõmm ütles, et üritasime säilitada võimalikult palju vana, vanas käbilaos on väljas ülevaatlik näitus käbikuivati ajaloost, teise korruse ruumides saab oma tegemisi teha külaselts. (3.5.)

SIIN TÕOTAS
METSÄÜLEMÄRÄ
EESTIN SV TEENELINE
METSAMÄSVATAJA
HUGO PLOOMPÜÜ
- 31. XII 1973

8

2.2. Kuusekäbi aastaring

Kuusk õitseb! Nii kostab kuusepuude tolmlemise kohta rahvasuu. Ja selleks on ka tublisti põhjust, sest kuusepuude punased emaskäbid meenutavad kauneid lilleõisi.

Punased või rohelised käbihakatised, milles on varjul tolmutterasid ootavad emakasuudmed, säravad kevadistel kuuskedel otsekui kenad jõuluehted.

Emaskäbidel on kombeks kükitada noorte võrsete tippudel, ots taeva poole ja käbisoomused laiali, nii et viljastav käbitolm pääseb hõlpsasti emakateni.

Kui õitsevat kuuske lähemalt silmitseda, siis märkame seal kindlasti ka isaskäbisid, mis kinnituvad okaste vahele.

Nad on pisikesed, aga nende võim on suur. Selleks, et tühine osa käbitolmust jõuaks kord emaskäbideni, on nad valmis geneetilise infoga üle ujutama kogu kuusiku.

Pärast viljastamist emaskäbide soomused sulguvad. Käbid võtavad tasapisi juurde nii kaalus kui ka pikkuses ning vahetavad oma tõusva asendi rippuva vastu.

Iga käbisoomuse embuses areneb suve jooksul kaks tiivulist seemet, mis saavad küpseks oktoobris. Kui juhtub parajasti olema hea käbiaasta, siis on oravatest käbikuningad kuusikutes jaol juba varemgi.

Kuuskedel pole enamasti kombeks oma seemneid veel sügisel tuule kanda anda. Nii jäävad käbid kuusepuule rippuma kogu talviseks ajaks. (3.1.)

Tõusmed tärkavad 3-4 nädalat pärast külvi, neil on 8-9 kolmetahulist idulehte. Seemikud kasvavad esimestel aastatel aeglaselt. 3 aasta vanuselt on umbes 20 cm kõrged. Hiljem kasvu kiirus märksa suureneb ja soodsates tingimustes on aastane kõrguse juurdekasv 70-100 cm. Juurdekasv on maksimaalne 15-25 (35) aasta vanuselt. Viljakandvus algab üksikult kasvades 20-30 aastaselt, puistus 30-50 aastaselt. Üle 100 aasta vanuselt juurdekasv juba tunduvalt langeb.

Harilik kuusk on üldiselt külma- ja pakasekindel.

Soodsates tingimustes võib harilik kuusk saada kuni 250, maksimaalselt aga 400-500 aastat vanaks.

Harilik kuusk on tavaliselt kuni 30 m, soodsatel tingimustel 50-60 m kõrge sirgetüveline puu. Tüve läbimõõt vanadel puudel kuni 1 m. Kasvab kuni kõrge vanuseni, mistõttu latv on ka vanematel puudel terav. Võra kitsaskoonusjas, oksad horisontaalselt, tüve alumises osas ja vanematel puudel rippuvad, vabalt kasvavatel puudel algavad maapinna lähedalt. Juurestik maapinnalähedane ja ainult hea dreenažiga muldadel moodustab sügavale tungivaid ankurjuuri.

Koor on noores eas sile, hiljem (35-40 aastaselt) tüve alumises osas lõheneb ning tekib soomusjas korp, mis umbes 100 aasta vanuselt hakkab osalt juba eemalduma. (4.1., 109-110.)

Emaskäbi

Isaskäbid

Pärast viljastumist

Käbid juunis

Detsembriks seemned varjul

Varakevadel avanevad

(6× 3.1.)

2.3. Seemnevarumisest Riigimetsa Majandamise Keskuse Kullenga taimlas

Kullenga taimla on üksus, mille rajamist alustati 1968. aastal männi vegetatiivse seemla rajamisega Rakvere Metsamajandi poolt tollaegse Porkuni metskonna maadele. Eraldi üksusena hakati taimlat nimetama aastast 1976, kui hakkas tööle käbikuivati.

2.3.1. Seemlatest

Seemla on rajatis, kuhu on istutatud seemnevarumise eesmärgil puud – kloonid. Kloonid on poogitud taimed, mille pookoksad on varutud puudelt, mis on üle vabariigi välja valitud heade geneetiliste omadustega isendid. Neid nimetatakse plusspuudeks, mis on märgistatud ja nummerdatud ja nende puude paljundamisel pookimise teel saame suhteliselt lühikese ajaga koondada ühte kohta paremad kloonid, mis omavahel tolmlevad ja annavad kõrge kvaliteediga järglasi. Vegetatiivse paljundamise korral hakkavad järglased ka kiiresti käbisid kandma ja madalatelt puudelt on kergem käbisid koguda. Kloonidel on samad tähised, mis plusspuudel.

Aastatel 1968-1979 rajati männi seemla 65 ha suurusele maa-alale. Peamiseks põhjuseks, miks seemla just siia rajati, on see, et siin puuduvad lähikonnas männimetsad. Nüüd tolmlevad kloonid omavahel. Nendel aastatel istutati 16400 puud (üle 500 klooni – s.t. et siin on umbes 500 männipuu järglased). Nendest puudest on praeguseks alles ca 6000 puud. Miks neid nii vähe alles on? Siin on mitmeid põhjusi. Kõik istutatud puud ei lähe alati kasvama. Ja nii nagu metsaski, on nendelgi puudel rida vaenlasi. Küll söövad neidki nii kärsakad (putukkahjurid), kui kitsed kui põdrad. Kõige suuremad vaenlased on sokupoisid. Nemad nühiwad oma sarvi sügades noortel puudel koore maha. Seemla on küll ümbritsetud 2 m kõrguse võrkaia, aga igakord ei ole ka aiast kasu. Metssead ronivad ikkagi alt läbi ja sigade tehtud aukudest pääsevad ka kitsed sisse. Põder tuleb lihtsalt üle aia.

Esimestena istutatud tükkidel on iga teine rida maha lõigatud, kuna puud kasvasid nii laiaks, et ei pääsenud traktoriga vahele. 5,2 hektaril on kõik puud maha võetud, kuna need kasvasid juba nii kõrgeks, et ei saanud enam käbi kätte. Need on asendatud uute, n.n. teise ringi kloonidega. See tähendab seda, et nendelt kloonidelt on võetud pookoksad, mis on poogitud uutele alustele ja nii on saadud jälle uued kloonid.

Esimestel aastatel puude pügamisega ei tegeletud. Tänapäeval lõigatakse puid nagu õunapuid, et nad liiga kõrgeks ei kasvaks ja et käbidel valmimiseks piisavalt valgust oleks.

2005-2007.a. on istutatud veel 2,4 ha uut männi seemlat, 4,3 ha kuuse seemlat (2000 poogendiga). 1,4 ha kase seemlat (500 poogendiga), 0,5 ha musta lepa seemlat (150 poogendiga).

Ja lisaks on veel 2007. aastal 75 meristeem-paljundusega kaske istutatud kilekasvuhoonesse, kust loodame juba 2009. aastal saada seemet, millest uut metsapõlve kasvatada.

Lähimatel aastatel on veel kavas rajada juurde männi ja kuuse seemlaid, et tulevikus kogu vajaminev seemnevaru saada seemlatest. Kuna metsast käbide varumine läheb aasta-aastalt raskemaks. Kui suured traktorid võtavad metsa maha, siis ei jää sealt pärast raiet suurt midagi järele, et veel käbisid korjata.

Seemlates korjatakse käbi madalamatelt puudelt redelite abil. On olemas selleks spetsiaalsed redelid. Või siis kõrgematelt puudelt tõstukitega. Seemnepuude mahalõikamiseks valitakse seemneaasta, et sealt võimalikult palju veel seemet saada. Siis muidugi korjatakse käbi langetatud puudel.

2.3.2. Kábikandvusest

Okaspuud ei kanna käbi igal aastal.

Mänd kannab enamasti üle aasta. Võib ka olla igal aastal, aga siis on üle aasta saagikus väga väike.

Männikäbi valmimisaeg õitsemisest seemne valmimiseni on 1,5 aastat, s.t. et selle aasta mais-juunis õitsenud käbi on valmis järgmise aasta oktoobriks-novembriks. Sellel aastal õitsenud käbi on sügiseks hernertera suurune ja asub sama aasta kasvu tipus. Valmimise ajaks asuvad kábid eelmise aasta oksakodariku ümber. Männikäbi korjamise aeg ongi novembrist kuni märtsini (kui päikese soojuse mõjul käbi lahti läheb ja seeme välja pudeneb).

Kuusekäbi valmimise aeg on 5 kuud. Maikuus õitsenud kábisid võib oktoobris juba korjata. Kuusekäbi korjamise aeg on lühem, kuna kuuse käbi võib juba veebruari päikese käes lahti lüüa. Veebruaris võib juba lume peal näha kuuse seemet. Käbi ise jääb puusse ja nii tulebki kábide korjamisel jälgida, et ei korjaks eelmise aasta vana tühja käbi.

Kuuse kábikandvuse aastad on enamasti 4 aasta järel või isegi veel harvemini. Vähesel määral võib ka vaheaastatel käbi olla, aga siis on ta ka enamasti tugeva putukakahjustusega (eriti kui sellele eelneb soe talv). Seda võite tänavugi märgata. Mõnel pool on kuusekábisid puudes päris ohtrasti, aga kui lähemalt uurida, siis on enamus neist vaigujooksuga (see tähendab, et on kábikärbsed või kábileediku kahjustusega).

Okaspuudel jäävad kábid pärast seemnete varisemist puusse ja sügisel külmaga tõmbavad kábid uuesti kokku. Seega tuleb kábide korjamisel seemne saamise eesmärgil hoolega jälgida, et ei korjaks vana käbi. Käbi välimuse järgi on sellest sageli raske aru saada. Peab jälgima käbi asukohta. Männikäbi asub eelmise aasta võrsekodariku ümber (2-6 tk ühe kodariku ümber), kuusekäbi sama aasta võrse tipus üksiku kábina.

2.3.3. Kábide lüdimine

Kábide kuivatamist, nendest seemne väljavõtmist, puhastamist ja sorteerimist nimetatakse kábide lüdimiseks.

Kullenga kábikuivati valmis 1976. aastal.

Seemne tiibadest eraldaja ja sorteerimise-tuulamise masin toodi Roela metskonna kábikuivatist. Tiibadest eraldaja töötas siin 2006. aastani. 2008.a. kevadel viidi see Roelasse tagasi (muuseumi eksponaadiks).

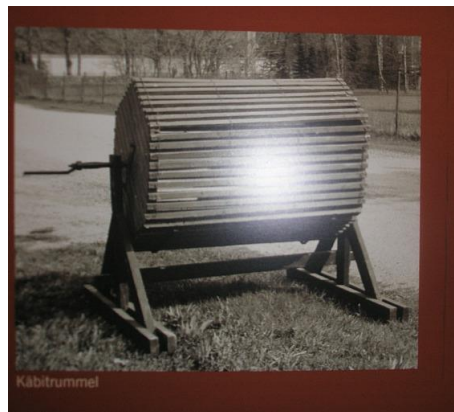
Sorteerimise-tuulamise masin viidi 2007. aastal Sagadisse (samuti muuseumisse). Meie kábikuivatis on võimalik ette varuda ca 100 000 liitrit käbi. Selleks on vastavad punkrid. Kuivatisse mahub korraga 5 riiulisse umbes 4000 liitrit käbi (ühte riiulisse 800 liitrit). Ööpäevas kuivatatakse enamasti 4 riiulitait. Iga 6 tunni järel lastakse alumise riiuli kábid

kuivatist välja (kui käbid on lahti läinud) ja teised riiulid lastakse riiul allapoole ning ülemine riiul täidetakse kinniste käbidega. Temperatuur kuivatis on 50-60 kraadi .

1 kg seemnete saamiseks peab olema umbes 110-120 liitrit kuusekäbi või 140-150 liitrit männikäbi.

Seemnest tiiva eraldamise masin – Roela
kábikuivati eksponaat 2008 a.

Käbitrummel
(2× 6.4.)

Kuivatist välja lastud käbidest raputatakse n.n. vibrolaua seeme välja. Kuna seemnel on looduse poolt kaasa antud tiib, siis tuleb meil see seemnest eraldada, et saaks seemet paremini külvata. Selleks on soomlaste poolt ehitatud segumasina moodi seadeldis. Seeme kastetakse märjaks ja segisti pöörlemisega hõõrdub seeme tiiva küljest lahti. Edasi kuivatatakse seeme uuesti kuivatuskapis ja sorteeritakse-tuulatakse selleks kohandatud viljasorteerimise masinas. Puhta seemne kohta moodustatakse seemne päritolutunnistus (varem nimetati seemne pass), kuhu märgitakse, kust on käbid varutud (puistu asukoht, koosseis, boniteet, vanus) ja kes on varunud.

Praeguseni kuivatame meie pooled Eestis varutud käbid. Kilingi-Nõmme lähedal Maranal on teine kábikuivati.

Kuna seemlaid ei ole vabariigis veel nii palju, et kogu vajaminevat seemet nendest varuda, siis varutakse käbisid ka metsast – lankidelt (langetatud puudelt).

Kuni tänavuse aastani varusid käbi metskonnad. Alates sellest talvest on käbivarumise kohustus RMK Taime- ja seemnemajandusosakonnal. See tähendab, et taimlad, kellel talvel taimekasvatuse tööd ei ole, peavad talvel käbivarumisega tegelema.

Aastati on meie seemnetoodang olnud väga erinev. 1990. aasta oli meie rekordaasta. Kuna siis ei olnud aastaid olnud kuuse käbiaastat ja seemnevarud olid otsakorral, siis varuti kuuse käbi nii palju, et lüdisime okt.-juuni kuuni kokku 13 tonni puhast seemet. Teist nii palju lüdis Marana kábikuivati. Seda seemet kõiki ei jõutudki ära kasutada. Lõpmatuseni seemne idanevus ka ei säili. Osa seemet müüdi lõpuks Saksamaale lindudele söödaks.

Seeme säilitatakse kábikuivati keldris olevas seemnelaos. pikemat aega säilitatavat seemet hoitakse -9 kraadises hoidlas. Osa seemet +5 kraadiga ruumis. Seemnepartiidest võetakse

proovid ja määratakse Tartus Metsakaitse ja Metsauuenduskeskuse seemnelaboris seemnete 1000 seemne puhtus, kaal, idanemisprotsent, idanemisenergia ja antakse välja seemne põhitunnistus (varem nimetati sertifikaat).

Müüa võib ainult sellist seemet, millel on need tunnistused olemas ja sellist taime, mis on kasvatatud sertifitseeritud seemnetest. (1.1.5.), (LISA 2)

Roela kõõlakuivati eksponaadid (pildistatud 2009 a.)

Trumlid 1928. a.

Trehtel kõõkide trumliisse panemiseks. (2×6.4.)

2.4. Eripärase kasutuseesmärgiga puistud (vaigutamine)

Esimesed vaigutuskatsed tehti Eestis 1924. aastal Järveljal. Kõige olulisem oli vaigutamine aastatel 1950-1980, kui vaik oli riikliku plaani järgi kogutav tooraine. Tollal oli kõige teatava jämeduse saavutanud männikute lageraie-eelne vaigutamine kohustuslik – seda tehti 5-15 aastat enne lageraie. Vaigutoodangu suurendamiseks võidi kasutada kemikaale, millega töödeldi karride lõikepindu. Nii saadi ühelt hektarilt kuni 100 kg vaiku aastas, millest toodeti looduslikke värve, lakke, lahusteid, ravimeid. Aastas koguti 500-800 tonni vaiku. Praegu säilinud vaigutuslangid karridega vanade mändide võimsatel tüvedel on üsna haruldased, seetõttu võiks mõne allesoleva jätta ka raiumata – näitena, millega tegelesid riigimetsatöötajad veel mõnikümmend aastat tagasi. Karridega üksikpuid võib leida veel lageraie-lankidele jäetud seemnepuude hulgas – tulevikus võiksid need olla lausa loodusharuldused. (4.4., 104.)

Vaigutustööga on seotud ka Roela kooli vilistlane – metsamees Heiner-Markvart Moori (1929) töömehe tee. Ta kirjutab oma meenutustes, kuidas temast sai metsamees ja millised rõõmud ja mured olid vaigutamise seotud.

2.4.1. Metsamehetee algus

Juba varases lapsepõlves oli Heineril tekkinud side metsaga. Elas küllaltki metsa lähedal ja käis marjul ning seenel vanemate vendade-õdedega.

Hiljem oli ta karjakorraline suures külakarjas. See oli kirjute keppide, pajupillide, puude ja taimedega tutvumine ning linnulaulu kuulamise ja nende elu jälgimise aeg.

Õppis sügisel vihmaga lõket tegema, luuavõrusid põimima, teisigi selleaegseid tarkusi ja oskusi.

On käinud metsa istutamas, külvamas ja lappe löömas.

Umbes 12 a. poisina käis teiste omasugustega metsakahjureid korjamas. Kui oli kõrvuti raielank ja männinoorendik, siis kaevati sinna vahele umbes 20 cm sügavune kraav, milles oli 2-3 m tagant 10-15 cm sügavused augud. Kahjurid, kes ronisid noorendiku poole, kukkusid auku. Poisid korjasid kahjureid kilumannergusse. Pidid käima metskonnas kahjureid näitamas ja tasu said koguse pealt. Kahjurid matsid nad maa sisse.

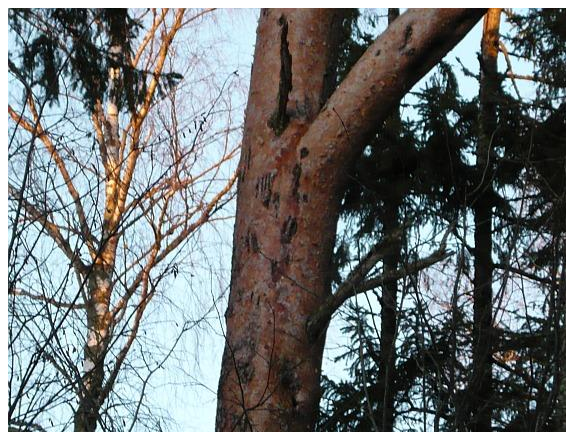
16. aastasena asus Heiner Roela metskonda metsakümnikuks. Tööks oli koos praakeriga metsamaterjali vastuvõtmine. See kestis novembrist 1. jaanuarini. Palgid, toepuud ja küttepuid mõõdeti ja märgiti üles, aruanne viidi järgmisel hommikul metskonda.

Kui algas metsamaterjali väljavedu, määrati ta Saara vahtkonna veokümnikuks. Pidi märkima väljaveomaterjalid ja andma tšekid, koostama aruanded. Kõik andmed tuli hommikul metskonda viia. Seejärel toimus inventuur metskonna kolmel laoplatsil ja algas materjalide äravedu autodega. Heiner oli seal kümnikuks sügiseni. Sügisel saadeti Heiner üheks kuuks Tallinna meistrkursustele. Lõpetamisel sai ta dokumendi 1. kategooria praakeri ja 4. kategooria meistriõiguste kohta.

Nüüd järgnes töö praakerina üksinda. Talvel oli tööd palju, sest inimestel olid metsanormid (1947.a.). Kõik päevad olid tööpäevad kuni 1. maini, ka laupäevad ja pühapäevad. Töölised ise abistasid materjali tembeldamisel. Nii kestis see 1950.a. kevadeni. Siis tuli sõjaväeteenistus, mis kestis Venemaal 3 a. ja 6 kuud. Pärast sõjaväge ta ei tegelenud natuke aega metsaga.

Kuusk Roela Onnimäel 2009 a.
(6.4.)

Mänd karu jälgedega Lokobilli sihi ääres 2009 a.
(6.2.)

2.4.2. Vaigutamisest

1960.a. tutvustas vaigutusmeister Endel Karus Heinerile vaigutusega seotud tegemisi. See oli omapärane, individuaalne ja huvitav töö männimetsas, kus kõik olenes sinust endast. Sa

viibisid ju tervislikus ümbruses. Tundis, et see sobis talle ja nii algaski noore mehe töö vaigutajana.

Jagati kätte vaigutuslangid. Piirkonnas pidi olema umbes 4500 karri ja umbes 2250 mändi, igal männil 2 karri.

Töö algas korbastusega, st kraabiti korp puul mõlemal pool õhukeseks 2 m 50 cm kõrguselt kahekäe liimeistriga. Vahele pidi koort jääma vähemalt 10 cm ribana nn. toiteriba. Korbastati ka kõrgemalt 3 m ja rohkem, selleks oli pika varre otsas ühekäe liimeister. Nüüd lõigati pearenn, renni alla põigiti kriips, sinna löödi topsik – vaigukoguja. Topsik oli koonusekujuline, mahutas 250 grammi, hiljem 500 grammi ja isegi 700 grammi vaiku.

Vaigukorjamistopsik männi küljes 2009 a. (6.4.)

Lõikamine toimus spetsiaalse aparadi abil. Neid oli mitmesuguseid: küll regulaatoritega, küll ilma, hiljem happeaparaadid. Aparadi küljes käis habemenoana terav, kumer ja vahetatav tera (või 2), kõige taga oli vedru. Tera teritamiseks olid spetsiaalsed, väga kvaliteetsed, kitsad luisud. Tera teritas ta tavaliselt kodus.

Nüüd algas lõikamine. Kui lõige oli tehtud, pidi vahet olema 3 päeva. Iga 3-e päeva järel oli vaja lõigata kõikidel mändidel 1 lõige. 4500 jagati 3-e päeva peale, päevane lõikus oli 1500 lõiget. Nii kujunes oma vaigutusring. Puude vahele kujunes kindel rada, mida mööda liikudes lõikas.

Vaigutatud puu 2009 a. (6.4.)

Igal töölisel oli oma vaiguandmisplaan. Heiner andis näiteks 5 kuu jooksul 2900 kg vaiku. Algul olid metsad head, puutumata ja plaanid suured. Peale suurt tormi, mis laastas metsad, vähendati plaani peaaegu pooleni ja hiljem veel, kui metsad olid viletsamad.

Tööd alustati hommikul kell 5 või 6, sest siis ei olnud suvine mets veel palav. Lõpetati, kuidas jõudis. Kuu jooksul oli vaja teha vähemalt 7 lõiget. Töö edukus olenes ilmastikust. Kui tekkis pearennis ummistus, siis oli see vaja puhtaks tõmmata, teha veel lõige, siis sai topsik kuhjaga. Nüüd järgnes korjamine. Selleks veeti autoga metsa vaadid. Vaadid olid alguses puust (väiksemad), hiljem rauast (200 kg), igal vaadil oli ka kaas. Korjamiseks olid väiksed kolmnurksed puuvarrega labidad, tavaline plekkämber, millele tehti põhja augud, et vesi välja jookseks. Kuidas topsikut käes hoida, kuidas vaik kätte saada, selleks kujunesid töö käigus omad nipid. Täis ämber kaalus 10-14 kg. Kui vaik oli tärpentinirikas, siis oli ta raskem.

Kui vaik oli korjatud, vaadid täis, kaaned peal, siis veeti nad hobusega sihi äärde. Meister ja autojuht punnisid nad käsitsi autole. Edasi viidi vaadid meistripunkti, kus nad kaaluti ja markeeriti.

Vaigutusmeistrite käsutuses oli veoauto koos juhiga. Tubli abimees ja autojuht oli Udo Lahesoo.

Vaik veeti algul Tartu, hiljem Valgevenesse Borissovisse, Venemaale Tihvinisse ja lõpuks Leetu Aliitusesse. Retk toimus umbes nädal aega. Tühjad vaadid pidime tagasi tooma, sest varuvaate ei olnud.

Vaigu üleandmisel oli väga oluline vaigu kvaliteet. Kvaliteet olenes vaigu kampoli sisaldusest. Vaigu sordid olid I, II, III ja sordita, sellest olenes vaigu kilogrammi hind.

Vaigu kvaliteet olenes metsast, kui palju üks puu andis hooaja jooksul vaiku. Heas metsas andis 2 kg, halvas alla 1 kg.

Vaigu hind oli 28-35 kopikat kilogramm. Väga tähtis oli plaani täitmine ja üleplaaniline täitmine. Selle järgi jagati preemiat. Preemia ulatus kuni 40 % vaigu hinnast.

Oli mehi, kes kogusid hooajal 4 tonni vaiku. Piirkonnad olid neil head ja suuremad. Näiteks Heineri jaoskonnas olid sellised mehed Georg Tšurkin, Jevgeni Smirnov, Albert Parts. Premeeriti ka meistrit, kelle palk oli algul 120 rubla, hiljem 150 rubla kuus (ilma preemiata). Vaigu üleandmisel polnud Heineril probleeme ei Venemaal ega Leedus. Probleemid olid nendel, kes püüdsid suurema kaalu saamiseks rikkuda vaiku. Vaigutünni põhja pandi väetist, soola jm. Proove ei võetud kogu partiist, vaid selleks valis vastuvõtja teatavad vaadid. Hooaja jooksul viis ta vaiku 4-5 korda, autol koormaks 4-6 tonni. Enamik sõite tegi autojuht Rein Veermäe, kes oli väga tubli ja hea autojuht.

Selleks, et kõik hästi laabuks, pidi vastuvõtjaid „määrima“. Väga nõutud oli liköör „Vana Tallinn“, suitsuvorst, naiste sukkpüksid ja veel ühtteist. (Siis oli selline komme!) Heal juhul sai isegi kohapeal vaiku juurde osta. Mõnikord oli saada kampsolit ja kuuseokkapatat (ravim).

Töömeestel olid liiklemiseks jalgrattad, hiljem mopeedid. Need anti kasutamiseks metsapunkti poolt. Meeste tööpiirkonnad olid kodust kaugel ja laiali, osa neist elasid vaigutus-hooajal metsas vagunelamutes.

Heiner liikus külgorviga mootorrattaga, sest viis meestele tööks vajalikke vahendeid, isegi toitu ja vett.

Talvel töötas Tudus, hiljem Avinurmes metsameistrina. Ta õppis kaugõppes Luua Metsatehnikumis, mille ka lõpetas. Peale kooli lõpetamist edutati ta Roela piirkonna vaigutusmeistriks. Piirkonnad olid väga laiali: Kiltsi jaama lähedal, Lebavere, Roela, Tuduküla, Paasvere, Venevere ja Avinurme metskonnas. Esialgne vaigu plaan oli 40 tonni hooajas. Töö oli pingeline. Kaader oli liikuv. Uued töölised oli vaja välja õpetada, otsida neile elamiskohad, tuua ja maksta töölistele palgad, lahendada nende probleeme.

Töötamisperioodist on ka toredaid mälestusi. Kuigi töö oli individuaalne, oli Heineril üks truu kaaslane, väike valge koerake, Bimbo. Temal oli ka kindel piirkond, kus ta kaasas käis. Kodust lahkusid koos, tema jooksis tee kõrval. Metsas jälgis koer peremeest, aga vahel jooksis ka ringi. Kui oli mootorratas, pugesi aegsasti korvi ja sõidu ajal vahtis ta sealt välja, toetudes esikäppadele.

Ükskord Heiner unustas oma jope ühe männi alla. Öhtul kohkusime, Bimbot ei kusagil. Järgmisel päeval leidis ta oma truu sõbra metsas jopet valvamas. Üks lapselaps, kes sageli kaasas käis, hakkas metsa armastama ja tundma. Temast sai julge metsas viibija, orienteerub hästi, ei eksi ära.

Töös allus Heiner Tudu Metsapunktile, juhatajaks oli hr. Ahman, ja Rakvere Metsakombinaadi vaigutusala insenerile hr. Paloveerile. Nii kestis see pensionile minekuni – 29 aastat.

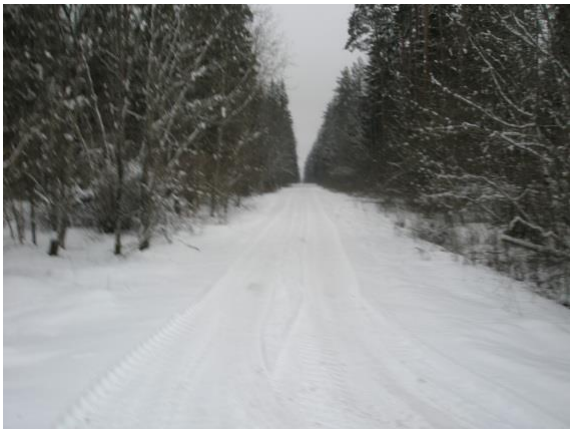
Heiner arvab, et töö tervislikus keskkonnas männimetsas, samuti liikumine andsid talle hea tervise. Kujunes hea suhtlemisoskus. (1.1.3.)

2.5. Metsavabriku lage

Rünga külla saab Roelast ka nn Lokobilli sihti mööda, mis algab endise metstkonna tagant. Et Rünga metsades Annuka talu taga oli nn metsavabrik, siis käis sealt sageli isesõitev aurukatellokomobiil. Sellest ka eespool märgitud nimi. Küla põldude taga metsas olevat raiesmikku kutsus rahvas Metsavabriku lagedaks: seal asus Roskude vabrik. Ettevõtjad olid rahvuselt venelased. Nad ostsid kokku metsa, lõikasid kohapeal laudu, mida müüdi. Külaelanikud leidsid 3-4 aastat (vabrik ei töötanud kauem) sealt lisatööd. Praegu kasvab seal suur mets, kuid sellest ajast on säilinud hästi kaks umbes 50 meetri pikkust kraavi ja nende vahel olev seljandik. Kraavide otstarvet meie ei tea.

Roela metsavabriku lage (Rünga mets) 1922 a. (2× 6.7.)

Lokobilli siht 2009 a.

Roela metsavabriku lage 2009 a. (2× 6.4.)

2.6. Kadunud metsakülad

Roela ja Rünga vahel paremat kätt asus vanasti küla, mis koosnes 6-7 maja elanikest, kellel oli kasutada ka oma maalapp. Tööl käidi mõisapõllul või mõisa metsas. Majad lagunesid ja siis andis mõisnik käsu, et inimesed nendest välja koliksid. Kolm peret ei kolinud kuhugi, nende majad asusid Rünga tee ääres. Küla põldudele aeti hobustega vaod sisse ning külvati mets peale. Praegugi võib näha puid künnivagudel kasvamas, alles on ka kaevuauk, maja ase ning toomingad ja vahtrad, mis kasvasid hoonete lähedal. See oli Risuale küla.

Rahvapärimus räägib veel Rasivere ja Ädara külade vahel asunud Kojala külast. Antud kohal on küll karjamaa ja heinamaa pinnas väga tasane nagu oleks endine põllumaa. Alles on paar talugi, millest ühte kutsuti Kabeli taluks. Ädara tee ääres, tänasest Esko talust umbes 500 meetrit vasakule, metsa lõpus, on kalmistu paik. Hauakünkad puude all on veel selgesti näha. Eelmise sajandi esimesel poolel oli seal isegi kadakapuust ristitükke.

Endine Risuale küla 2009 a.

Risuale küla kaevukoht 2009 a. (2× 6.4.)

2.7. Muud pärandkultuuri objektid metsas

2.7.1. Lasketiir

Lasketiiru juurde saab minna Rebasesihti mööda. Rebasesiht asub Rüngale minevast teest esimene siht paremale. Siht läheb välja Uuevälja tee. Sihi otsas elas talupidaja Rebase, Madis ja sellest ka siis sihile nimetus – Rebasesiht. Rebasesiht on põhja-lõuna suunaline. Teine siht tuleb metskonna tagant ja on ida-lääne suunaline – see on Lasketiiru siht. Nende kahe sihi ristumiskohas asuski endine kaitseliidu lasketiir. Roela kooli vilistlane metsamees Heiner-Markvart Moor (1929) rääkis lasketiirust õppekäigul 15. jaanuaril 2009.a.

Heineri isa käis seda ala ette valmistamas 1935. aastal. Lõigati 50 m laiune riba ühest kvartalist (umbes kolmveerand km pikk) ja ka teisest umbes 25-50 meetrit.

Kuna teise kvartali otsas oli kungas, kaevati sinna kaevik, valati ära tsemendiga ja sinna paigutati raudtorud märklaudade jaoks. Märklauaks olid inimese kujud, mida käsitsi liigutati. 150 meetri kaugusele kaevikust oli ehitatud kerge hoone, kus olid alused, kust mehed sihtisid märklauda.

Lasketiirus peeti laskeharjutusvõistlusi, siis oli ka kaitseliidu pidu. Sinna kogunes huvilisi pealtvaatajaid.

1944.a. suvel toimus lasketiirul koosviibimine eesti lennuväelastega, kes asusid Rahkla mõisas.

Sakslaste ajal käisid seal harjutamas ka saksa sõjaväelased. (2.2.)

Praegu on näha kungas, kus oli laskekoht ja lagunenu kaevik, kus asusid märklauad.

Tiirule istutati nõukogude ajal mets.

Rebase siht 2009 a.

Lasketiiru siht 2009 a.

Lasketiiru varemed 2009 a.

(3× 6.4.)

2.7.2. Saksa sõjaväe autode parkimiskohad

1944.a. kevad-suvel asus Roelas saksa kindralstaap koos sõdurite ja varustusega. Sõdurid olid majutatud kohalike inimeste kodudesse. Staabiohvitserid aga Roela mõisa juures olevasse majja (see maja lammutati aastaid tagasi ja ehitati selle asemele sovhoosi saun).

Sõjaväeautode peitmiseks kaevati mäele kaevikud ja autod pargitigi sinna. Sarapuupõõsad ja suured puud varjasid neid. Need militaarset laadi märgid – kaevikud – on siiani alles, meenutamaks võõra võimu kohalviibimist meie kodumäel (Roela-Mõdriku vallseljakul).

2.8. Vanad kohanimed

Vanasti oli oma nimi peaaegu igal põllutükil, metsatukal, künkal või seljandikul. Rasivere ümbruse metsades „matkates“ saad sinagi teada, kuidas neid kohti vanasti nimetati.

Tuli vanaisa seenekorviga. Oli kukeseeni, riisikaid ja paar võipätakat ka. Küsisin siis, et kaugel sa käisid?

Vanaisa siis jutustas: „Läksin suure kivi kaudu Mulgualuse kraavile. Piki kraavi läksin Kuresoo kraavile. Seda mööda kuni Vaestemaade heinamaadeni. Sealt siis edasi Pikasalku, Pikasalgust Muuga rajani ja sedamööda Löösekõrve raiesmikuni. Tagasi tulin Esku karjamaani ja sealt läbi Kalmu männiku nurga Jussiparra sooneni. Sealt ma siis tulin Nirgi Tooma Kuristiku kaudu Tumma Mari orgu. Ah ja Rebase künkal ja Põdra pealuu juures olin ka. Umbes kolm või neli kilomeetrit kõmpisin maha. Olen päris väsinud.

Ega neid kohanimesid nooremad enam tea. Kaovad vanad, kaovad ka nimed. Jah, nii ta on!“

Kui pärsin Mulgualuse kraavi kohta, kehtas vanaisa õlgu ja ütles, et tema mälestustes on seda kraavikohta ikka nii kutsutud. Kuresoo kraavi nimi on aga kindlasti tulnud sellest, et see ulatub otsapidi Kuresooni välja. Vaestemaade heinamaadel aga karjatanud omal ajal oma kesist karja või looma saunikud ja teised vaesemad inimesed. Ja heinamaadki olid vaesed – oli tükk tegu, et loomale talvehein kokku saada. Pikasalgu aga olnud tema mälestustes ikka Pikasalgu. Võib-olla kasvanud seal kunagi salk pikki puid? Samuti ei osanud vanaisa midagi ütelda Löösekõrve raiesmiku nime päritolu kohta. Arvatavasti on nii Löösekõrve kui Jussiparra tulnud sealkandis kunagi ammu elanud inimeste nimedest. Tumma Mari orus näiteks elas sadakond aastat tagasi oma saunakeses tumm naine, kelle nimi oli Mari. Sellest nimigi. Org ise on aga suure ja laia kraavi taoline pinnamoodustis, mille põhjas voolas üks Rasivere oja harudest. Rebase künkasse kaevanud kunagi ammu oma uru rebane. Et külainimestel hakkasid kanad kaduma, saadi varsti kanavargale jälile. Kungas aga jäigi rahvasuus Rebase künkaks. „Põdra pealuu juures“ – see on kõigist nimedest siinkandis vast kõige noorem. Mitte väga palju aega tagasi murdsid seal hundid põdra maha, kogu luustikust jäi sinna kõige kauemaks ajaks vedelema pealuu. Aga et kohale oli nime vaja, sest sügiseti kasvas seal palju männiriisikaid, hakati seda kutsuma lihtsalt sellesama pealuu järgi.

Paljud kohanimed ongi oma nime saanud kas inimeste nimede järgi, mõne kummalise puu või kivi või siis hoopis looma järgi. Kalmu männik näiteks kasvab kunagise surnuaia kohal. Nii jäävadki paigad inimeste mälusse. (1.1.2., 18-19.)

Tänapäevaks on need säilinud suuresti tänu metsameestele, kes kasutavad neid oma kõnepruugis.

2.9. Tulevalvetornid ja tuletõrje veehoidlad

Enne taasiseseisvumist oli metsade tulevalve ja tulekahjude kustutamine metsameeste ülesanne. Tänu tulevalvetornide tihedale asetusele ja arvukale metsavalve personalile, kellele lisandusid veel suvised tulevalvurid, avastati metsatulekahjud kiiresti.

Roela vallseljakule oli juba 1930.a. ehitatud vaatetorn. Torn oli ehitatud puust ja aastatega ta mädanes ära. Hiljem ehitati juba metallist vaatetorn. Vaatetorn ei ole meie õpperaja sees, sest pole tehtud mõõtmisi, et olla kindel, kas torn on üles minemiseks ohutu. Pärast metskonna likvideerimist on vaatetorn jäänud ette ka rüüstajatele.

Soonuka turbarappa ehitati vaatetorn 2006.a. Selle ligikaudne kõrgus on viis meetrit. Ehitati see selleks, et töötajatel oleks hea ülevaade rabale. Kui peaks korduma mõne aasta tagune juhtum ja raba peaks mingil põhjusel süttima, siis on see vaatetorn „võti“ kiireks reageerimiseks.

Tuletõrje veevõtu kohtasid on Soonuka turbarabas kaks. Üks looduslik, teine tehisk. Tulekahju korral saavad tuletõrjeautod kiiresti uuesti vett. Ühel korral on need veevõtukohad ka ennast juba ära tasunud. Nimelt 1999. aastal oli rabas suur tulekahi. On olnud ka väiksemaid põlenguid, kuid need on rabatöötajad ise ära kustutanud. Ühel korral põles isegi kopp. (1.1.1.)

Vaatetorn Soonuka turbarabas
2007. a. (6.5.)

Vaatetornid Roela vallseljakul
1930. a.

2006. a. (2× 6.8.)

Veevõtukohad Soonuka turbarabas 2007. a.

Looduslik

Tehislik

(2× 6.5.)

2.10. Roela kooli metskond 1975 – 1984

Koolimetskondade loomine pärast II maailmasõda sai alguse 1960. aastate alguses. Tollal oli selle eesmärk edendada loodusteadlikkuse propagandat ENSV koolides. Paljud koolid ei piirdunud ainult bioloogiaalaste õppeainetega, vaid organiseerisid õppematku ümbruskonna metsadesse, puukoolidesse, looduskaitsealadele, liigirohkettesse parkidesse. Samuti tegeleti kevaditi metsaistutamise, metsakultuuride hooldamise, ilupuude istutamise, haljasalade rajamise või korrastamisega.

1961. aastal otsustasid õpilased Erastvere metskonna Hurmi vahtkonna baasil moodustada Kanepi keskkooli õppevahtkonna, mis oli ka Eesti esimene koolimetskond. Asuti tegelema vahtkonnas elavate kasulike metsloomade ja lindude hooldamisega, varudes metskitsedele ja jänestele talveks lisaööta, valmistades kitsede söödasõimi, korraldades lindude talvist toitmist, seades üles tehispesi kasulikele lindudele jne. Samuti hooldati koostöös metskonnaga mitukümmend hektarit metsakultuure ning istutati metsi, millele hiljem anti koolimetsa nimi. Loomulikult ei puudunud kohaliku metskonna abi. Sealt saadi näiteks materjali söödasõimede, pesakastide jms valmistamiseks, samuti aitasid metskonna töötajad õpilasi juhendada ja õpetada.

Lääne-Virumaal oli 1970. aastate keskpaigaks loodud Rakvere Metsamajandi alla juba kolm koolimetskonda, mille seast peeti tugevamateks Roela ja Võsu kooli metskonda. (3.4.)

1975. aastal 1. oktoobril rajati Roela koolis koolimetskond. Planeeriti metskonna töö, moodustati vahtkonnad, määrati ametisse õpilased-metsavahid. Metsaülemaks sai õpilane Uno Trumm, metskonna töö juhendajaks õpetaja Vaike Truman. (1.1.4., 51.)

Koolimetskonna tegevused olid järgmised: loomadele lisaöödade viimine, käbide korjamine, loodusvaatlused, töö taimeaias, istutatud metsa hooldamine, lehtpuuvihtade valmistamine, juurvilja kasvatamine loomadele talviseks söötmiseks, jälgede tundmaõppimine, linnupuuride valmistamine, ilmavaatluste tegemine, ravimtaimede korjamine, metsa istutamine, lindude ja loomade jälgimine. (2.4.), (1.1.4., 56.)

Metskonna liikmeid oli 30. 1980. aastast töötas kaks väljaõpetatud „sinist“ ja kolm „rohelist“ patrulli. 1981/82 õa teatasid „rohelised“ patrullid 7 korda looduskaitse rikkumisest Roela-Mõdriku vallseljaku looduskaitse alal.

Läbi aegade on olnud ikka pahatahtlikke, kes ei austa loodust. Roela-Mõdriku vallseljaku koolimetskonna vahtkonna metsavaht Asser Tralla kirjutab vahtkonna päevikusse 1979.a. nii: „Sipelgapesi on minu vahtkonnas ainult mõni, see „mõni“ ei ületa viit. Üks pesa on suur, aga ta oleks võinud veelgi suurem olla, kui sinna ümber ei oleks loobitud prahti ja lõhutud pesa. Nüüd on pesa ümbrus väga kole ja pesa on maha jäetud. Sipelgad jätsid pesa maha eelmisel aastal ja asusid teise kohta. Ei ole õnnestunud leida veel seda kohta, kus nad pesitsevad. Suuruselt teine pesa asub kohe tee ääres ühe vana ja mädanenud kännu peal. See on alles uus. Ehitama hakati alles möödunud aastal, aga sellegipoolest on sipelgatel väga tublid töömehed. Töötajad püstitasid kännu kõrvale korraliku pesa. Nüüd on ta juba peaaegu 0,5 m kõrge.“ (1.1.7., 14.)

Koolimetskonna liikmetele korraldati ekskursioone ja õppepäevi. Osaleti ka vabariiklikel õppepäevadel, näiteks 9.-11. maini 1980.a. Pärnus, kus tutvuti Kilingi-Nõmme metsamajandi, Nigula raba ja Nigula järvega.

Roela kooli koolimetskonna tööd tunnustati mitmel aastal.

1978/79 õa „Kaitseme loodust“ III koht ja rahaline preemia. (1.1.4., 60-61.)

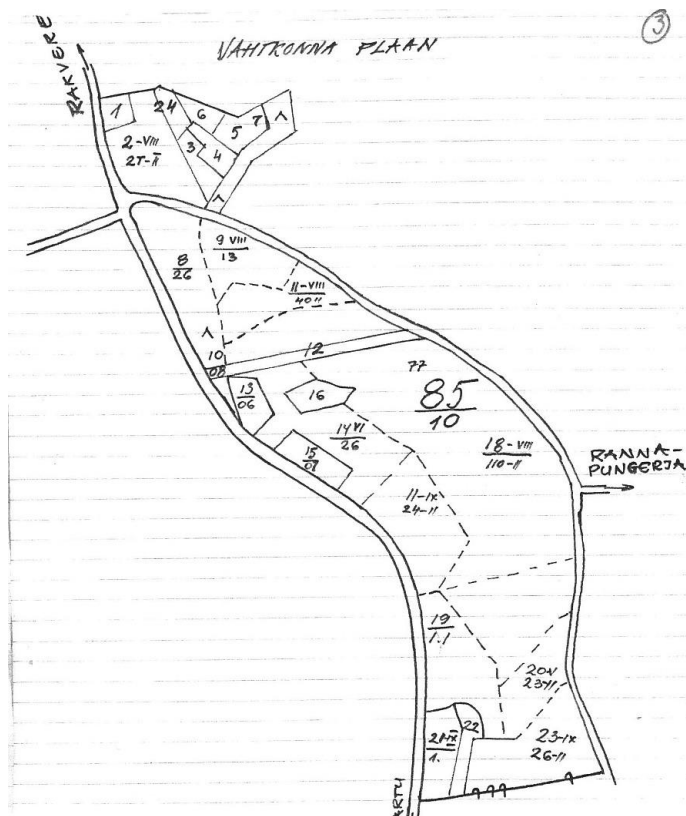
1979/80 õa ministeeriumi aukiri. (1.1.4., 63.)

1980/81 õa „Kaitseme loodust“ II koht. (1.1.4., 67.)

1980/81 õa Rakvere Metsamajandi aukiri. (1.1.4., 67.)

1981/82 õa looduskaitse alases töös III koht. (1.1.4., 69.)

Roela Metskonna metsaülem Hugo Ploompuu oli võtnud koolimetskonna juhendamise oma südameasjaks.

Roela kooli metskonna vahtkonna plaan 1978. a.

Hugo Ploompuu (3.4.)

Kooli metskonna juhtkond 1981. a.

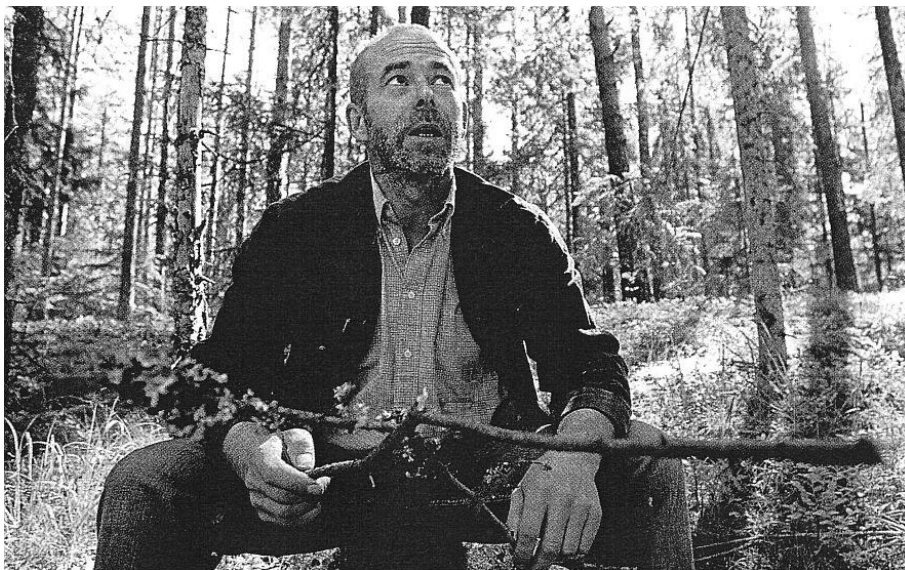
Vasakult: metsaülem Jaan
Neelokse, sekretär Merle
Ramot, kooli juhendaja Vaike
Truman, metskonna juhendaja
Hugo Ploompuu, abimetsaülem
Asser Tralla

(6.10.)

2.11. Anomaalne nähtus

See alapeatükk ei oma teavet eelmiste põlvkondade elamisviisist jäänud nähtavatest märkidest, vaid anomaalsest nähtusest – kohast, mis on tekitatud looduse poolt. Ta asub Rünga metsaalal, meile juba tuntud vaigutuslangi lähedal. Arvan, et tuleb anda seda edasi tulevastele põlvkondadele kui kultuurinähtus, mida tuleb osata märgata.

Roela metsamehele ja mesinikule Tõnis Taalile hakkas Roela-Rahkla tee lähedal metsas harvendusraiet tehes silma kummaline kaarekujuline madal voore, mis ei sarnanenud mandrijää kujundatud pinnavormiga ning tundus pommilehtri jaoks liialt suur.

Roela metsamees, kooli vilistlane, Tõnis Taal. (3.2.)

Selle üle mõtiskledes meenus Taalile Orguse külas asuv Simuna meteoriidikraater, mille 20. saj. kolmekümnendate aastate lõpus tekitas taevast alla sadanud umbes ämbrisuurune metallikamakas.

Vanarahvas teadnud rääkida, et üks parajalt suur tükk olevat alla kukkunud ka kusagile Roela ja Rahkla vahelisele alale, kuid täpsemat ei teatud sellest kohast, nagu ka meteoriidi suurusest midagi.

Taalil tekkis küsimus, kas ta ei leidnud äkki midagi olulist. On ju kaarja kujuga vall oluliselt suurem kui Simuna auk.

Peagi jõudis teave huvitava leiu kohta nii teadlaste kui ka asjaarmastajateni, ning ühel päeval tuli Roela lähedale kokku hulk mitmesuguseid asjamehi. Ühed mõõtsid, teised tagusid vaiu sisse.

Tegemist on tõepoolest kummalise moodustisega. Kuigi lähedalt kulgeva elektriliini rajamisega seoses on osa objektist buldoosritega laiali lükatud, on oluline osa vallist siiski selgelt näha.

Tähelepanuväärne on tõsiasi, et maa-alal, mis jääb ringi sisse, ei kasva kanarbik, kuigi see igal pool ümbruses lopsakalt vohab. Tegemist on anomaalse nähtusega, mis igal juhul vajab põhjalikumat uurimist.

Objektil registreeriti väga tugev energiasammas. Energia pidi pärit olema kas maa seest või kosmosest. Väidetavalt piisab mõnetunnisest kohalolekust, et ammutada endasse uut jõudu. Mis moodustisega tegu on, ei osatud esialgu veel öelda, sest uuringud on pooleli. (2.6.) Eestisse on kukkunud 450 miljoni aastaga seitse suuremat meteoriiti. Simuna kraater on Eestis suuruselt kuues.

1937. aasta 1. juuni on läinud Eesti ajalukku erakordselt suure ja heleda meteoori (teadlased nimetasid selle Viru boliidiks) ülelennu ning siin asuva meteoriidikraatri poolest. Kraater on üks vähestest maailmas, mille tekke tunnistajateks võinuks olla inimene.

Juunikuu suveõhtul sisenes Maa atmosfääri tihedamatesse kihtidesse kirdest, horisondi suhtes ligi 60 kraadise nurga all ja kiirusega 10-20 km/sek enam kui 50 tonni raskune meteoorkahe. Tihedatesse õhukihtidesse jõudes plahvatas see ligi 28 km kõrgusel Viru-Roela asulast veidi ida pool, muutudes õhtupäikese käes valgustatud hõbedaseks suitsupilveks. Plahvatusel eraldunud väiksemad suitsujoad, millest igaüks märgistas meteoriidikillu teed, suundusid maapinna poole ja üks suurim neist liikus Orguse küla suunas. Plahvatus hajutas meteoriidikillud enam kui 100 ruutkilomeetri suurusele alale.

Simuna kraatri läbimõõt valliharjalt on 8,5 m ja sügavus 1,9 m. (3.2.)

3. TÖÖTLEVA TOOTMISEGA SEOTUD PÄRANDKULTUUR

3.1. Lubjapõletamine

Roela kooli vilistlane Leo Uigru on teist põlve metsamees ja peab Lubjaahju talu.

Leo Uigru pere elab Rünga külas. Rünga on olnud põlisküla, mis ammustel aegadel jagunes Metsavahi (7 suitsu) ja Rünga (20 suitsu) külaks. Tegeldi põlluharimise, karjakasvatamise, metsatöö, paemurdmise ja lubjapõletamisega. Uigru Lubjaahju talu kasutas kohapealset paasi, suurema ahjuga Onga talu aga vedas kvaliteetsema lubja saamiseks paasi Rahkla-Arust. Kohalik paas andis kollasema lubja, Rahkla-Arust saadu aga valgema lubja. Algselt oli ainult üks ahi, mille järgi Uigru talu oma nime ka sai, hiljem, kui nõudlus tõusis, ei jõudnud väike ahi niipalju toota ja ehitati Onga talu maadele tunduvalt suurem ahi. Mitmedki Roela mõisas olevad hooned on ehitatud just Lubjaahju talus toodetud lubjaga. Hetkel on paremini säilinud noorem ja suurem Onga ahi, Lubjaahju talu ahi on jäänud pealekasvavale metsale alla.

Siinkandis tegeldi ka metsatöödega. Umbes aastal 1968 läks Leo isa Paul Uigru tööle Lebavere metskonda metsavahiks. Metsavahi kohustuste hulka kuulus kevadel metsaistutus, suvel kaseseemne varumine, saunavihtade varumine (norm oli 1100 vihta suvel), loomadele söödavihtade varumine. Suvel ja sügisel tuli tegelda metsakultuuride hooldamisega (taimede ümbert rohu niitmine, tallamine). Lisaks tuli uuendada kvartali- ja langiposte, mõõta metsa talvisteks raieteks, eraldada harvendus- ja lageraie lanke. Koos metsnikega mõõdeti ja märgiti raiumisele minevad puud. Talvistele kohustustele lisandus veel ka jõulukuuskede varumine, umbes 400 tk. Varuti luuaraagu, männi- ja kuusekäbisid, hoolitseti metsloomade eest (täideti söödasõimi heina, vihtadega, pandi soola). Leo koos õega olid väiksena isal korduvalt metsas abiks. Aitasid kaseseemne varumisel, vihategemisel, luuarao varumisel. Kevadeti käisid metsa istutamas. Õde Lea osales kooli metskonna töös, oli Roela kooli metskonna Siiliokka vahtkonnas metsavahiks, tegi loodusvaatlusi. Vahtkonna suurus oli üks kvartal, asus see Roela-Rünga tee ääres.

Metsatöö oli Leole hinge läinud ja nii tuli peale 8. klassi lõpetamist loogilise jätkuna Kaarepere Sovhoostehnikumi metsanduse eriala. Omandas metsniku elukutse. Pärast sovhoostehnikumi lõpetamist on elu pidevas seoses metsaga, töötas metsnikuna. Eesti Vabariigi taasiseseisvumise ajal tuli lisaks ka veel talupidamine, (vilja- ja loomakasvatus). Aastal 2000 alustas eraettevõtjana metsaraie- ja väljaveo teenuse osutamisega RMK-le. Alates 2003 aastast käib harvendusraie harvesteriga. Ja tööd jätkub... (1.1.8.)

Lubjaahju talupere on aidanud kaasa, et säilitada pärandkultuuri objekte tulevastele põlvedele – kaks lubjaahju kohta ja paemurd.

15. jaanuaril 2009.a. toimus õppekäik Rüngale, et tutvuda lubjaahjudega Lubjaahju talumaadel. Giidiks oli Heiner Moor (1929). Heiner jutustas murrupaest laotud Onga lubjaahjust ja lubjapõletamisest. Heiner oli lapsepõlves sage külaline lubjaahju juures, sest omanik oli tema tädimees.

Lubjakivi (paekivi, paas) kuumutamisel kõrgetel temperatuuridel (ca 1000-1300 °C) teatud aja jooksul saadakse põletatud lubi, mis reageerimisel veega muutub kustutatud lubjaks. Viimane, tarvitatusena sidesegudes, ühineb aja jooksul õhus leiduva süsihappegaasiga ning aegamööda kivinedes muutub taas lubjakiviks. (4.2., 148.)

Lubja tootmist nimetatakse lubja põletamiseks. Traditsiooniliselt toimus see lubjakivimurru (paemurru) lähedal metsas, sest kivi oli vedamiseks raske, puu kergelt saadaval, pealegi kergeneb lubjakivi põletamisel umbes poole võrra. Eestis alustati lubjapõletamist 13. sajandil. 1867. aastal oli Eestis 304 lubjaahju, seda nii taludes kui mõisates. (4.4., 86.)

Õigeks pole loetud värskest murtud kivi kohest kasutamist lubjapõletusel – soovitatav oli sel vähemalt poolaastatki kuivada lasta.

Lubjakivide varumise järel võis alata nende kohalevedu põletusahjude juurde. Vastavalt vajadusele on see toimunud aastaringselt – talvel regedel, suvel vankritel ja raamidil. Talupoeglike lubjaahjude rajamisel on alati arvestatud kohapealseid looduslikke tingimusi, millest ehituskoha valikul peeti olulisemaks:

- a) tooraine lähedust – põhjusel, et selle kohalevedu oli väga tülikas ja aeganõudev. Võimalust mööda paiknesid lubjaahi ja paemurd teineteise läheduses, kohati koguni kõrvuti;
- b) põhjavee sügavust, liigniiskust – viimase vältimiseks tuli ahjud ehitada looduslikult kõrgematele kohtadele;
- c) maastikulisi iseärasusi – kui oli tegemist vähegi ebatasaste pinnavormidega, on lubjaahjud ehitatud neid ära kasutades poolringikujuliselt küngaste nõlvadesse, eesmärgiga vähendada ehitustööde mahtu ja ehitusmaterjali kulu ning kergendada hilisemaid transporttöid ahjude juures.

Ahjude rajamist alustati ehituskoha pinnamoele vastava süvendi kaevamisega. Järgnevalt kujundati ahju põhi, st viimane tasandati, hiljem tambiti kõvaks, vajadusel kaeti kruus-saviseguga vundament, millele toetusid maa- või paekivist seinad.

Pidamaks vastu võimalikele survetele ja pingetele, mis tekkisid põletus- ja jahtumisprotsessi käigus, pidid lubjaahjud olema ehitatud selles suhtes kindlatena. Kui tegu oli maa sisse kaevatud või kõrge valliga ümbritsetud ahjudega, võisid müürid olla suhteliselt õhukesed, piisas ca 0,5 meetrist.

Kohtadel, kus lubjaahjude rajamisel antud võtet kasutada polnud võimalik või kus valli suurus on olnud ebapiisav, tuli seinad laduda oluliselt paksemana (kuni 2 meetrit), seda eriti ehitise all- ja keskosas. Konstruksiooni üldise tugevdamise huvides on ahjude maapinnast (vallist) väljaulatuvaid müüriosi kohati ümbritsetud ka eriliste piiravate metallvitstega.

Ahju esiosa pidi olema tunduvalt massiivsem ahju ülejäänud, pinnase (valli) alla jäävatest osadest, asus siin ehituslikult ahju kõige kõrgem osa – küttekolde ava (suu, uks). Oma kujult oli viimane nelinurkne.

Juhul, kui lubjaahi oli piiratud maapinna või valliga, jäi esiseina (koldeava) ette väiksem koridorisarnane tee, mille küljed vooderdati pinnase sissevarisemise vältimiseks kividega. Selliselt moodustunud koldeesine võis olla kaetud ka kergema viil- või kaldkatusega, pakkudes lubjapõletajale nii tuule- kui vihmavarju ning olles ühtlasi põletuspuude hoiukohaks.

Lubjaahjude kõrgus oli 3-5 meetrit ning siseläbimõõt 2-4 meetrit.

Täidetuna koosneb lubjaahi kahest osast: keskele jäävast koldest (tuleruum, õõnesruum, puieruum), mille kaudu toimus kütmine ning kollet ümbritsevast kiviruumist, kuhu kuhjati põletuseks minev lubjakivi.

Kolde külge- ja tagasein moodustati pealtvaates ristkülikukujulisena suurematest lapiti paeplaatidest, mis laoti võimalikult hõredalt, jättes nende vahele suuremaid või vähemaid tühemikke, nn tõmbeavasid, mille kaudu tuli sai tungida kiviruumi. Oma pikkuselt vastas tuleruum umbes kahele kolmandikule ahju läbimõõdust, laiuselt ning kõrguselt aga enamvähem kütteava mõõtmetele või oli sellest mõneti suurem.

Küttekolde ülaosa (lae, võlvide) valmistamine on olnud põletuseelsete tööde kõige vastutusrikkamaks etapiks, seda peamiselt kahel põhjusel:

- iga siin tehtud viga võis põletuse käigus põhjustada võlvide osalise või täieliku kokkuvarisemise pealekuhjatud kivimaterjali raskuse all;
- ei peetud silmas mitte ainult võlvide kandefunktsiooni, vaid samavõrra ka nende teist ülesannet – suunata tuld võimalikult efektiivselt kiviruumi. Sõltus ju otseselt sellest põletuse tulemus, so lubja kvaliteet.

Kuni koldelaeni täideti kiviruum põhiliselt käsitsi, ladudes paasi ristirästi ning tekitades kõikvõimalikke horisontaalseid tulekäike, edasi aga juba vahetult ülaservast kivi sisse loopides. Vertikaalsete tõmbelõõride moodustamiseks on tuleruumi kohale või vahedega selle ümber paigutatud rusikajämedusi püstteibaid. Need võidi enne põletust välja tõmmata, enamasti lasti aga sisse põleda. Eesmärgiga tuld võimalikult ahju äärtesse (nurkadesse) juhtida, et leek ka ümber pae tõmbaks, pandi seinte vahetusse lähedusse kuivi halge, mis ära põledes lisasid tulele täiendavat liikumisruumi. Tervikuna peeti lubjaahjude täitmisel kinni põhimõttest, et küttekoldele satuksid lähemale mõõtmelt suuremad, rohkem põletust vajavad lubjakivid, äärtesse ning ülaossa kuhjana – *kerisena* – peale aga väiksemad.

Põletuse kestvus on eri lubjaahjude puhul olnud üsnagi kõikuv, kõige sagedamini siiski umbes nädal. Seejuures käis töö ööpäevaringselt, tavaliselt 12-tunniste vahetuste kaupa. Ajalist külge on mõjutanud ka küttematerjali seisukord. Eriti hinnas olid vanade hoonete hästikuivanud palgid, mida käidi otsimas-ostmas kaugemaltki. Kui tegemist oli raiepuuga, lasti viimasel vähemalt ületalve kuivada. Vajamineva küttematerjali kohta tuleks veel lisada, et seda kulus ahjutäie lubjakivide põletuseks keskmiselt kividest ligi kolm korda rohkem.

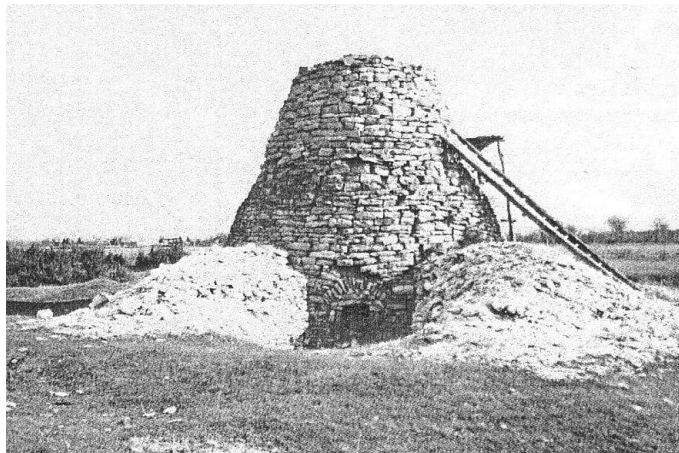
Kütmisel peeti kinni kindlast rütmist: mõõdukas-, intensiivne- ja ühtlane tuli. Kuumust suurendati-vähendati sujuvalt, kuna temperatuuri liig järsud muutused võisid võlvikivid lõhkuda ning ahjutäis omakorda koldesse variseda. (2.2.)

Põletuse algul jäeti ahi tavaliselt pealt lahtiseks. Harilikult polnud lubjaahjudes esialgu head õhuvoolu. Küttematerjal ei põlenud veel kuigi hästi, ülalt tõusis tihe tume suits, kividele aga kogunes paks tahmakord. Aegamööda, müüride soojenemisel üldine tõmme paranes, nõgi põles ära, kivid kuumenesid ning muutusid heledamaks. Siitpeale algas tugevam kütmine, kuni tuli käis ahjulaelt kivide vahelt läbi. Seejärel kütmist mõneti vähendati, ühtlustati. Sõltumata tekkinud „tõmbelõõride“ (põlenud püstteibad) asukohast oli võimalik tuld reguleerida ka väljastpoolt. Selleks tuli katta liialt intensiivse põlengu kohad „kerisel“ savi ja paeplaatidega. Tuli oli sunnitud leidma enesele mõne teise väljapääsutee kusagil kõrval. Tuld selliselt ahju lage mööda juhtides sai vajalikul määral suunata ka selle mõjusektoreid ahjus endas ning sel viisil protsessi tervikuna ühtlustada. Põletuse peatsest lõpulejõudmisest andis märku pealmiste kivide hõõgumine ja ahju kohale kerkiv sinakaslilla kuni paari meetri

kõrgune tuleleek – nn *lubjamärk*. Kütmist jätkati kuni selle kadumiseni. Lubja valmidust on kontrollitud ahju laelt sissetorgatava metallvarda abil – läks see raskusteta korda, võis põletuse lugeda lõppenuks. Sageli leiti kinnitust ka „keriselt“ võetava proovikivi kustutamisel vees. Igal juhul tuli vältida pae liigpikka kuumutamist – *surnuks põletamist*, mille tulemusena lubjakivi kaotas võime reageerida veega tavalisel viisil, so momentaalselt, vaid selleks võis kuluda isegi päevi. (4.2., 159.)

Ahju kustumise järel koldeava suleti (müüriti kinni) ning ahju ülaosa kaeti võimalusel savisegu ja laiemate paeplaatidega kinni. Seejärel jäeti ahi olenevalt selle suurusest 3-10 päevaks jahtuma (hauduma). Kaitseks vihmahoogude eest olid paljud ahjud jahtumisperioodil, aga samuti põletuste vaheaegadel kergemate pealetõstetavate varikatustega kaetud.

Lubjaahjude tühjendamine on toimunud käsitsi, vastavalt vajadusele, kas osade kaupa või ühekorraga. Lubi tõsteti välja sangadega puukasti – *vakaga*, mis oli ühtlasi ka mõõtühikuks ning veeti vankrite või regedega lao- või kustutuskohale.

Onga lubjaahi 1937 a. (4.2.)

Onga lubjaahju varemed 2009 a. (6.4.)

3.2. Paemurrud ning kruusa- ja liivaaugud

Rünga külas Lubjaahjatalu maadel asub paemurd, seda paasi kasutas Lubjaahju talu oma maal asuvas lubjaahjus lubja põletamiseks. Ka praegu on näha paemurdmise kohad.

Paemurd on pärandkultuuri objekt, samal ajal on ta väga huvitav ja oluline paikkonna geoloogilise ehituse näiteks. (2.5.)

Roela vallseljaku lõunapoolset osa kutsutakse sotsi mäeks. Seal on paraja suurusega liivaauk, mille juures oli üks hurtsik. Selles elas mees, kes kuulus sotsialistide parteisse. Ja sellepärast hakatigi seda mäge hüüdma sotsi mäeks ja liivaauku sotsi liivaauguks. Praegu sealt enam liiva ei võeta. 20. saj. II poolel kasutasid lapsed seda mäeosa suusatamiseks. Nüüd kasvavad liivaugus puud.

Kruusaaugu kohta, mis asub Saara külas, jutustab rahvasuu järgmist.

Üks juut tahtis seda ära osta sellepärast, et seal oli ilus puhas liiv ja oleks saanud väga hästi ehitada sinna klaasivabriku. Mõis aga ei müünud seda ära ja nii ei olegi seal praegu mingi-sugust klaasivabrikut.

Juba ammu enam ei võeta sealt liiva, sest kruusaauk on osa Roela-Mõdriku vallseljakust.

Uigru Lubjaahju talu paemurd 2009 a. (6.11.)

Saara kruusaaug 2009 a.

Sotsi liivaaug 2009 a.

(2× 6.4.)

3.3. Turbavõtukohad Saara soos

Saara soo asub Roela aleviku lõunaservast 3 km kaugusel. Saara soo põhitüübid on: madalsoo 730 ha, siirdesoo 100 ha ja raba 600 ha. Turbalasundi maksimaalne paksus on 6,8 meetrit.

Kuidas koguti turvast vanasti? Nimelt võeti maha umbes 20 cm kiht sammalt ja taimi. Lasti turbalasundil nädal aega kuivada. Seejärel hakati turvast lõikama turbamõõgaga. Lõigati valmis parajad pätsid ja seejärel tõsteti turbalabidaga välja. Pätsid pandi kuivama kaevu sarnaselt riita ning seejärel laoti aunadesse. Aunade tipud laoti viltuselt, et vihmavesi seda mööda alla jookseks. Hiljem võeti kasutusele tehiskatused, kuna eelneval viisil läks pealmine kiht turvast kaduma. Sedasi tehti veel isegi 1970.-ndatel aastatel. Soonuka turbarabas algas kaasaegne turbatööstus 1978. aastal.

Turbapätse kasutati nii kütteks kui ka loomade allapanuks. Turvast müüdi elektrijaamadele, viinaköökidetele, pagaritöökodadele, kuivatitele jm.

Turbapätsid lõigati enamasti jalg lai ja küünar pikk (u 30x50 cm).

Nendest töödest on praegugi säilinud umbes 0,5 m või rohkem sügavad ja 10-50 m laiad-pikad neljakandilised süvendid rabapinnases.

2008.a. mais korraldasime õppekäigu Saara soosse, kus endine metsamees Uno Kaja näitas meile, kuidas vanasti turvast lõigati. Rabas matkates nägime ka mitmeid vanu turbapätside kuhilaid. (1.1.1.)

Turbavõtukoht Saara soos 2008. a. (6.3.)

3.4. Miiliaugud

Rasivere ja Ädara küla ümbruses on mingisugused augud, nagu oleks sealt läinud üle hävituslennukite rünnak. Augud olid aga seal ammu enne, kui tulid lennukid. Vanad inimesed rääkisid, et need olid söepõletamise augud. Puud raiuti maha, kuivatati, asetati eelnevalt

kaevatud aukudesse, kaeti mullaga ja süüdati põlema. Nii need puud hõõgusid mitu päeva ja muutusid korralikuks söeks. Seda tegevust nimetati miili põletamiseks. Sütt veeti Petrogradi linnakodanike triikraudade ja teemasinate kütteks. Vähemal määral kasutati sütt ka sepatöödeks.

3.5. Klaasikoda

Ädara küla Silla talu maadel oli kunagi klaasivabrik, nii paarsada aastat või pisut vähem aega tagasi. Vabrikus olnud 20-25 töolist. Klaasi valmistati räniliivast ja puutuhast. Liiva kaevati sealtsamast, tuhka saadi aga sedaviisi, et laoti puud riita ja põletati lihtsalt ära. Tuhka osteti ka kohalike elanike käest. Põhitoodanguks olnud tsaariarmee jaoks soldatite välipudelid, valmistati ka harilikke pudeleid ja mõningaid nipsasjakesi. Aknaklaasi ei valmistatud. Toodang veeti põhiliselt hobutranspordiga taliteedega Petrogradi ja Pihkvasse. Regedele laoti koorem nii, et pool koormat pudeleid heintega segamini, nende peale heinad, kaerakott hobusele ja leivakott enesele. Leivakõrvast sai osta teeäärsetest taludestki. Veel olid vajalikud kaasa võtta puust tagavararattad, sest rauda kasutati sel ajal veel vähe. Pihkvasse sõideti Peipsi äärt pidi Lämmijärvele, sealt Semski saarele. Saarelt paistis selge ilmaga juba Pihkva linn kätte. Ööbiti kõrtsides.

Aga naaberküla põldudelt võib siimaani leida ilusaid värvilisi kivikesi, mida varasematel aegadel kutsuti klaasisitaks.

3.6. Vesiveskid

Rasivere küla läbib Rasivere oja. 19. sajandi keskpaiku oli Allika talu juures vesiveski, mille tamm oli praeguse silla, möldri eluhooned aga tänase tee kohal. Märku annab olnud veskist veel umbes 50x70 m suurune süvend. Veski tegevuse lõpetasid ilmselt vee vähesus ja paistiigi põhjas olevad karstiavad, mis on ka praegu lahti. Lihtsamalt öeldes – tiik ei pidanud enam vett. Veski viimaseks rentnikuks olnud Möldri nimeline mees.

Rahvapärimus räägib veel ühest vesiveskist ja kõrtsist Rasivere külas Kaasiku talu juures. See koht on umbes pool kilomeetrit allapoole eespool mainitud veskist. See aga olnud väga ammu, võib olla isegi Põhjasõja ajal (Rasivere küla jäi sõjast puutumata). Maaparandustööde käigus avastati ojal mingi palkidest ehitatud tammi jäänused. (4.3., 146.)

Möldri vesiveski asukoht 2009. a.

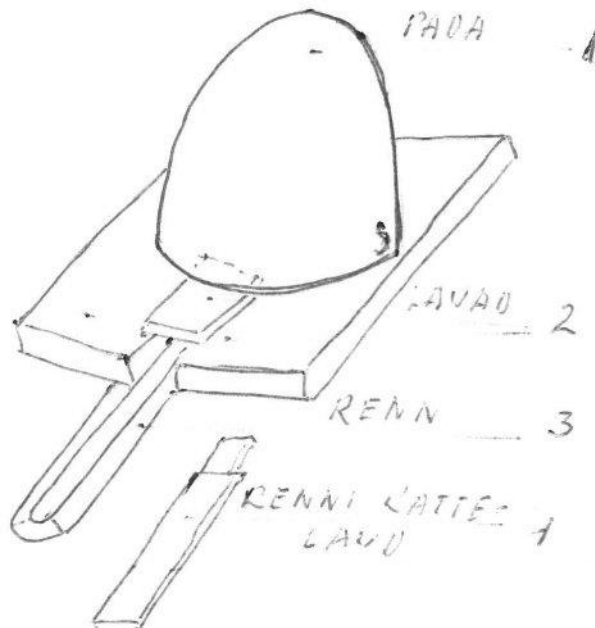

Möldri vesiveski paistiigi asukoht 2009. a. (2× 6.4.)

3.7. Algeline tõrvaajamine

Puutõrva valmistati selleks, et kaitsta puidust tarbeesemeid ilmastiku mõjude vastu. Õige talumees võõpas sellega üle vankrid, reed, suusad, aiapostid ja mõnikord isegi laastukatused. Seda kasutati ka saapamäärde ja hoburakmete määrde valmistamiseks. Mõningatel juhtudel kasutati seda ka ravimina ja loomade haavade puhul kärbeste tõrjeks.

Kuidas toimus nn tõrvaajamine? Selleks kasutati malmpada (1). Pada täideti hoolikalt kuivatatud ja peeneks lõhutud tõrvaste männijuurte või kändudega. Pada asetati laudadele mis olid omakorda servaga renni (3) peal. Lauad (2) olid lihtsalt niiskel mullal, kallakuga renni poole. Täiendav kattelaud (4) asetati kohale. Paja ja laudade vahed määriti saviga. Renni (3) otsa alla kaevati auk tõrvanire jaoks. Kogu see ehitus kaeti siis umbes 15 cm paksuse niiske mullakihi. Paja põhjale tehti lõke. See soojendas pajas olevaid tõrvaseid klotse. Soojuse suurenedes eraldus tärpentin auruna ja selle järel jooksis rennist juba puutõrv. Saagikus olenes põhiliselt sellest, kui suur oli kasutatav pada ja milline oli toormaterjali kvaliteet. Ega see kogus väga suur ei olnud, tavaliselt 3-4 liitrit.

Samamoodi aeti veel tõkatit. Ainult siis kasutati paja täitmiseks kasetohtu, koos vähese kogusega tõrvakatega. Värskest kasetohust tõkatit ei saanud. Selleks kasutati roisupuudelt ja metsakuivakutelt kogutud kasetohtu. Saadud tõkatit segati loomse rasvaga ja saadi väga hea ja veekindel määre hoburakmete ning nahkjalatsite määrimiseks. Potti jäänud sütt kasutati triikraudades ja ka sepatöödel. (1.1.9.)

3.8. Muistsest mesindusest

Veel umbes 150 aastat tagasi elasid mesilased oma elu ja ajasid oma asja metsas, vanades õõnsates puudes. Mesi oli tol ajal ainuke magus toiduaine ja seda himustasid nii inimesed kui ka linnud ja karud. Metsmesinikud mõtlesid konkurentide peletamiseks kõiksugu vigureid välja. Üks geniaalsemaid „karulõkse“ oli lennuava ette kõie otsa riputatud kivi või puupakk

ehk tõlv. Karu, kes tuli ka magusast osa saada, leidis eest väga tülika takistuse, mis oli tarvis esmalt kõrvaldada. Kivi muidugi tuli tagasi, asjaolu, mis ilmselt mesikäppa kõvasti vihastas. Mida suurema jõuga ta kivi kõrvale lükkas, seda suurema hooga kivi tagasi saabus, kuni mesikäpp lõpuks alla prantsatas. Ja all olid ootamas maasse torgatud odad.

Ühel metsmesinikul võis olla kuni 300 tarupuud, millest 1/3 oli asustatud, teised sülemi ootel. Lisaks vanadele õõnsatele puudele raiuti ka tervetele puudele spetsiaalse kirve, tarutuuraga sobivad õõnsused mesilastele ja laiendati nii oma mesilat. Puud märgistati peremärgiga ja kuulusid edaspidi tingimusteta märgistajale. Rüüstamist võõra inimese poolt peeti äärmiselt raskeks kuriteoks. Niisuguse loo jutustas Roela kooli vilistlane-metsamees Tõnis Taal. Taali pere peab ÖKO mesilat. (1.1.6.)

Roela Põhikooli 5. klassi õpilase Kristo Mullamaa kodu asub Puusepa järve vastas metsa ääres. Kristo maja juures asub suur vana mänd. Mõned aastad tagasi kolisid puusse mesilased ja elavad siiani selles puus.

See puu on ikka tõeline pesapuu. Möödunud kevadel tegi emapart puu otsa pesa, munes munad ja haudus pojad välja. Kui pojad suureks kasvasid, siis emapart heitis pojad pesast välja ja tuli ise ka poegade juurde. Kristo koos emaga aitasid pardipere üle Tartu maantee Puusepa järve. (2.3.)

Roela-Mõdriku vallseljakul asub ka üks mesilaste pesapuu.

Taali mesila 2008. a. (6.9.)

Kompositsioon muistest mesindusest 2009. a. Esiplaanil tõeline pesapuu 2009. a. (2× 6.6.)

3.9. Lugu seppadest

Sepatöö on olnud palju vanem kui rauaaeg inimkonna ajaloos. Juba pronksiajal pidid olema hõbesepad ja kullasepad. Esimene sepp oli vist potisepp. Eesti keele järgi sepa tähendus näib olevat nagu mingiks ameti määrajaks. Näiteks: puusepp, rätsep, laudsepp, kullasepp, kellasepp jne. Sõnaliide sepp esineb ka väga paljudes perekonna nimedes. Nagu: Parksepp, Raudsepp, Kivisepp, Tarkussepp jne. Seppadest on ka kaunis palju muistendeid ja uskumusi. Arvati et nad on mingite imevõimete omajad, mingite salaseltside liikmed, seotud vanatühja endaga ja võivad korda saata imesid. Mõnel pool aga anti neile kirikute ja tsaaride poolt õigused lapsi ristida ja abielusid paari laulatada. Nii et ühest äärmusest teiseni.

Kes oli külasepp ja tema abiline esimeses Eesti Vabariigis, enne riigi iseseisvuse kaotamist?

Need olid väga vajalikud ametimehed, kes remontisid talunike põllutööriistu, valmistasid väga palju majapidamises vajalikke tööriistu. Kõige suurem neist töödest oli vast hobuste raudade valmistamine, hobuste rautus ja regede-vankrite rautamine. Sellel ajal hariti põldu, töötas transpordis ja vedas sõiduvahendeid ikka hobune. Talvel libedal ajal ja munakiviteedel liikumisel tuli nende jalad varustada rauast „jalatsitega“ st hobuseraudadega. Vanarahva uskumuse järgi olid hobuserauad õnnetoojateks ja talu kaitsjateks. Usuti, et kui uksele on naelutatud hobuseraud, siis vargad ja haigused ligi ei pääse. Eks hobustki kaitsesid rauad libedal kukkumise eest ja munakiviteel liikumisel kapjade kulumise eest. Tunti kaht rautuse liiki, oli talvine rautus ja suverautus. Kui hobune oli ilma raudadeta siis öeldi, et loom on paljajalu.

Rasivere küla elanik Erich Vanari meenutab:

„Poisikesena unistasin ma kunagi sepaks saada. Mulle meeldis nõgine sepikoda, seal tehtavad salapärased toimingud, raud mida vormiti tulikuumalt alasil, lõõtsa puhumise hääl, haamrite mäng nõgiste meeste käes, ääsituli ja sädemete mäng vastu haamrimeeste nahkpõllesid. Eriti huvitav oli see, kui kuum raud visati veetünni jahtuma. Kõik see näis mingite võlurite

mänguna. Ju see vist sellepärast, et olen sündinud kunagise Sepamardi talu maal. (Ka praegune minule kuuluv elamu asub endise sepa Mardi elamukohal).

Sepamardi elamu asukoht 2009. a.

Roela sepikoja alasi 2009. a. (2× 6.4.)

Praeguse maja vundamendi süvise kaevamisel tulid 70-80 cm sügavuselt liiva alt välja Sepamardi elamu aluspalgid. Maja oli minu isa jutu järgi eksisteerinud umbes 1870. aastani. Olin 16 aastane. Vaja oli minna midagi õppima. Mõninga otsimise järgi leidsin õpipoisi koha Altserva sepikotta. Sepikoda oli mitme küla: Rasivere, Alavere, Edara, Obja, Liiva ja Tammiku ühisomandis. Ta asus Tammiku külas. Tol ajal töötas seal Osvald Kalamehe nimeline sepp. Ta oli väga tore mees ja tugev oskustöoline. Naljatanisi kutsusime teda ülikooli haridusega nõgininaks, sest ta oli Tartus veterinaaria teaduskonna juures läbi teinud lühikursused ja sooritanud eksamid hobuserautuse alal.

Õpipoisisina esimestel kuudel tuli olla ilma palgata. See siiski mind ei kurvastanud. Tähtis oli, et sain õppida. Hiljem tegin juba ka lihtsamaid töid ja sain natuke ka palkagi. Umbes aasta pärast valmistasin juba esimese hobuseraua. Siis ei kutsutud mind enam poisiks vaid sepapoisiks.

Õppisin selgeks ka seppade keele, mida räägiti haamrite ja alasi abil. See käib nii, et sepp näitab väikese haamriga abilisele ette, kuidas ja kuhu peab suure haamriga lööma. Väike haamer külili on „Lõpeta!“ Tõmmates väikese haamriga mööda alasi pealispinda tähendab: „Võta suurem haamer ja ole valmis!“ (Väike haamer kaalus umbes 1 kg, suur aga 8 kg). Hiljem sõja ajal ja peale sõda loodi mul võimalusi koos töötada mitmest rahvusest seppadega, kuid see „keel“ oli ikka samasugune. Kasutades muusika termineid nagu: piano, pianissimo, metso, metsoforte jne. sai päris hästi hakkama.

Jutustades edasi, võin nentida, et vene okupatsiooni ja 1940. aasta sõjategevus meid eriti ei seganud. Mind küll saadeti vahepeal kindlustustöödele. Kaevasime tankitõrje kraavi Rannapungerja jõe äärde. Rahvast oli palju kokku aetud. Meid valvasid mahorkast läbiimbunud laetud püssidega punaväelased. Lubati maha lasta, kes püüab põgeneda. Kaksteist tundi kaevasime ja kaksteist tundi puhkasime samas kraavi kaldal. Süüa ei olnud peaaegu üldse. Kolmandal päeval toodi veidi vesist leiba ja hallitanud juustu. Juustu sees pesitsesid ilusad rasvased kollased mustapeaga tõugud.

Saksa lennukid mõnel korral ka tulistasid. Aga meil keegi pihta ei saanud. Rinne aga tuli lähemale. Üle Peipsi paistis juba, et Ouduva põles. Valmistuti meie viimist üle Jõhvi

Venemaale. Ühel ööl toimus Jõhvile tugev õhurünnak. Venelased olid juba hirmul. Meie aga põgenesime põleva Jõhvi ja pommi plahvatusi suunanäitajatena kasutades läbi metsade kodu poole. Vahepeal olid kohal ka sakslased. Nemad meid ei puutunud, sest seppadeta ei saanud ju põllutöid teha. Hitleril oli aga vilja ja liha väga vaja. Rauda ja sütt ta ei andnud. Sepikoja tagune vanaraua hunnik oli siis meil toormaterjali ladu. Asi oli isegi nii hull, et tuli hobuseraua naelugi teha. Ääsil kasutasime puusütt. Puudus oli valgustuspetroolist. Elektrit ju tol ajal maal veel ei olnud. Huvitav, et sellel ajal muutus sepikoda nagu mingiks infopunktiks. Talumehed kohtusid siin üksteisega. Vahetati mõtteid nii poliitikast kui ka majanduslikest probleemidest. Sõlmiti vastastikku üksteise abistamise leppeid. Nuputati, kuidas pääseda igasugustest kohustustest ja normidest. Arutati, kuidas ajada head puskarit. Saan sellest aru nii, et siin oli kohtumine ohutum. Sõja seadustega olid rahvakogunemised keelatud. Sepal käimist ei olnud võimalik kuidagi keelata.

Kõigile sellele tuli aga järsk lõpp. Meid mõlemaid Osvaldiga mobiliseeriti 1944. a. veebruaris ja saadeti Saksamaad ja Eesti okupeeritud vabariiki kaitsma punaste pealetungi vastu. Meie jaoks tähendas see sõdurielu kahe suurriigi omavahelises tülis. Hiljem vangilaagreid ja enda varjamist. Talud hävitati, osa rahvast veeti loomavagunites Siberisse, osa aeti kolhoosidesse. Tuli uus ajajärk – omamoodi vangilaager maarahvale ja külale.“ (1.1.9.)

Tammiku külas asunud sepikojast ei ole midagi järele jäänud (asus Nirgi talu maadel). Küll aga Roela vallseljakul asunud kolhoosiaegsest sepikojast on säilinud osa kivist laotud seintest. Sovhoosiaegne sepikoda on alles. (2.1.)

Madis Pihlaka jahu- ja saeveski u 1920-ndatel ja enne põlemist 1943. a. sügisel. (2× 6.1.)

Veski katlamaja ehitati ümber sepikojaks. Sepikoja varemed 2009. a. (6.4.)

4. ÕPPE- JA MATKARAJAD

4.1. Rõnga metsaalal

1 : 20 000

- 5. Onga lubjapõletusahi
- 6. Lubjaahju talu lubjapõletusahi
- 7. Lubjaahju talu paemurd (vt. ptk. 3.2)
- 8. Metsavabriku lage (vt. ptk. 2.5)
- 9. Vaigutuslank (vt. ptk. 2.4.2)
- 10. Anomaalne nähtus (vt. ptk. 2.11)

(vt. ptk. 3.1)

(4.5)

4.2. Roela vallseljakul

1. Kábikuivati (vt. ptk. 2.1)
2. Vaatetorn (vt. ptk. 2.9)

(5.1.)

- 3. Sotsi liivaauk (vt. ptk. 3.2)
- 4. Sepikoja varemed (vt. ptk. 3.9)
- 5. Kruusaaug (vt. ptk. 3.2)

(5.1.)

4.3. Rasivere metsaalal

1. Möldri vesiveski asukoht (vt. ptk. 3.6)
2. Sepamardi elamu asukoht (vt. ptk. 3.9)
3. Möldri vesiveski paistiigi asukoht (vt. ptk. 3.6)

(5.1.)

- 4. Esko talu (vt. ptk. 2.6)
 - 5. Kalmu männik (vt. ptk. 2.8)
 - 6. Matmispaik kunagise Kabeli talu maadel
 - 7. Arvatav Kojala küla asukoht
- } (vt. ptk. 2.6)

(5.1.)

- 8. Ädara mõisa park
- 9. Tuuleveski (lõpetas töötamise 1935. a paiku ja lammutati)
- 10. Arvatav pudelivabriku koht (vt. ptk. 3.5)

(5.1.)

KOKKUVÕTE

Mets ja eestlane on aegade vältel kokku kuulunud. Sellega oleme harjunud.

Kujutlegem hetkeks, et Eestimaa oleks metsata. Kuidas see mõjutaks igaühte meist ja meid kõiki koos...

Õnneks on meil mets, mida võime külastada kui suurt ja vana tuttavat. Healt kaaslaselt saame hädas abi ja hea kaaslane jagab meie rõõme.

Oleme oma ilusate metsadega niivõrd harjunud, et see tekitab meis tihtilugu ükskõikset konstateerimisvajadust: ah mets, see ju nii tavaline. Me peame metsa olemasolu niivõrd tavaliseks, et unustame tema rolli meie elus. See, et iga halg kaminas, iga tool ja laud on olnud kord puu, läheb tänapäeva argiaskeldajal meelest.

Vanemad ja lapsed, koos ja eraldi, ei leia enam aega nautida metsa poolt pakutavaid väärtusi. Me ei oska märgata seda rikkust, mis metsal meie jaoks varuks on.

Mets annab meile võimaluse oma elust osa saada. Ta võtab meie pinged ja valud enesele, annab vastu rahu ja tasakaalu, toidu ja turva.

Oma kodu-uurimistöös „Mets kui kultuurinähtus“ sain teada, missugused väärtused peituvad Rünga, Rasivere ja Roela vallseljaku metsaaladel. Väärtused oleksid järgmised:

- Ajaloolis-kultuuriline – mets käsitleb endas sajanditepikkust töötraditsioone, mis on tihedalt seotud rahvuskultuuriga.
- Hariduslik – Rünga, Rasivere ja Roela vallseljaku metsaalad on inimestele avatud ja kergesti juurdepääsetavad ning tiheda seose tõttu kohaliku kultuurilooga sobib loodushariduse andmiseks, uurimistöödeks ja õueõppeks igas aines matka- või õppe-rajal.
- Pärandkultuur väärtustab maastikke, seob meid oma ajaloo ja juurtega. Maastikul säilinud pärandkultuuri objektid aitavad piirkonna ajalugu lähemale tuua ja näitlikustada.
- Rekreatiivne – väärtus puhkemaastikuna, mets on puhkajatele vaikuse oasiks, samuti fotojahi meelispaigaks.
- Roela kooli erinevate põlvkondade vilistlaste-metsameeste osa looduskeskkonna ja inimkultuuri seoste lahti mõtestamisel.

Seda tööd kirjutades sain teada palju uut oma kodukoha ajaloost, eelmiste põlvkondade elust ja töödest. Pärandkultuuri objektidest kirjutamine ja kaardistamine annavad võimaluse tõsta inimeste teadlikkust meie kultuuripärandi rikkusest ja tekitada huvi kohaliku ajaloo vastu. Me võime rääkida Rünga, Rasivere ja Roela vallseljaku metsast kui kultuurinähtusest.

KASUTATUD ALLIKATE JA KIRJANDUSE LOETELU

1. Kirjalikud allikad.

1.1. Käsikirjad.

- 1.1.1. Limbak, Indrek. Kirjalikud mälestused. 2009. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 1.1.2. Mikk, Hendrik. Mis see on see Rasivere: Kodu- uurimistöo/ Juhend. M. Tralla. Roela 2002. Lk. 18-19. Käsikiri Roela Põhikoolis.
- 1.1.3. Moor, Heiner-Markvart. Kirjalikud mälestused. 2009. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 1.1.4. Roela Kooli kroonika raamat. 1962-1998. Lk. 51, 56, 60-61, 63, 67, 69. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 1.1.5. Suve, Tiiu. Kirjalikud mälestused. 2008. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 1.1.6. Taal, Tõnis. Kirjalikud mälestused. 2009. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 1.1.7. Tralla, Asser. Roela 8-kl. Kooli koolimetskonna vahtkonna päevik. 1978-1984. Lk. 14.
- 1.1.8. Uigru, Leo. Kirjalikud mälestused. 2009. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 1.1.9. Vanari, Erich. Kirjalikud mälestused. 2008. Säilitatud Roela Põhikoolis.

2. Suulised andmed.

- 2.1. Alt, Villem (sünd. 1937). Pensionär, elukoht Roela alevik, Lääne-Virumaa.
- 2.2. Moor. Heiner-Markvart (sünd. 1929). Pensionär, elukoht Roela alevik, Lääne-Virumaa.
- 2.3. Mullamaa, Kristo (sünd. 1996). Õpilane, elukoht Roela alevik, Lääne-Virumaa.
- 2.4. Truman, Vaike (sünd. 1928). Pensionär, elukoht Roela alevik, Lääne-Virumaa.
- 2.5. Uigru, Leo (sünd. 1962). Metsatöoline, elukoht Rünga küla, Lääne-Virumaa.
- 2.6. Taal, Tõnis (sünd. 1962). Metsatöoline, elukoht Roela alevik, Lääne-Virumaa.

3. Perioodilised väljaanded.

- 3.1. Ader, A. Kuusekäbi aastaring// SL Õhtuleht. 2008. 17. mai.
- 3.2. Klaasen, S. Tasuta energiat saab Roela lähedal// Virumaa Teataja. 2008. 7. juuni.
- 3.3. Ojaperv, A. Roela Kābikuivati renoveeriti muuseumiks// Kuulutaja. 2008. 9. mai.
- 3.4. Paju, T. Koolimetskondade ajaloost Eestis// Virumaa Teataja. 2008. 17. detsember.
- 3.5. Roela Kābikuivati alustab uut elu// Pärnu Postimees. 2008. 9. mai.

4. Kirjandus.

- 4.1. Laar, E. Dendroloogia. Tln: Valgus, 1987. Lk. 109-111.
- 4.2. Suitsutare 2. Valitud artikleid 1975-1999. eesti Vabaõhumuuseum. Tln: OÜ Infotrükk, 2000. Lk. 148-162.
- 4.3. Vinni valla kogumik. Kus küla, seal kodu. 2000. Lk. 146.
- 4.4. Väike pärandkultuuri käsiraamat. Trt: Eesti Loodusfoto, 2007.
- 4.5. Triigi Metskonna kaart.

5. Internet.

- 5.1. <http://www.maaamet.ee>

6. Fotod.

- 6.1. Alt, Villemi tööd erakogust.
- 6.2. Kikerpuu, Siimu tööd. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 6.3. Kormik, Jüri tööd. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 6.4. Kormik, Sirli tööd. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 6.5. Limbak, Indreku tööd. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 6.6. Mullamaa, Kristo tööd. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 6.7. Neublau, Saima tööd erakogust.
- 6.8. Nurk, Tõnise tööd erakogust.
- 6.9. Taal, Tõnise tööd. Säilitatud Roela Põhikoolis.
- 6.10. Tralla, Asseri tööd erakogust.
- 6.11. Uigru, Mairi tööd. Säilitatud Roela Põhikoolis.

KOOSTÖÖPROTOKOLL

Roelas,

6.mai 2008. a

ARVESTADES, et Roela käbikuivati paikneb Vinni valla territooriumil Roela alevis riigimetsamaal katastriüksusel nr 90004:001:0017, mille majandajaks on Riigimetsa Majandamise Keskus;

ARVESTADES, et Roela käbikuivati kuulub metsandusliku pärandkultuuri objektide hulka ja selle riigivara registri nr on 01025447;

ARVESTADES, et mittetulundusühing Roela Kodukant soovib kaasa aidata Roela piirkonna külade ühistegevuse edendamisele ning eksponeerida ja säilitada kohalikkultuuripärandit

on:

mittetulundusühing Roela Kodukant, edaspidi nimetatud **MTÜ**, registrikood 80204745, asukohaga Järve 1, Roela, Lääne-Virumaa, keda esindab juhatuse liige Aili Taal, kes tegutseb seaduse ja põhikirja alusel,

Riigimetsa Majandamise Keskus, edaspidi nimetatud **RMK**, registrikood 70004459, Eesti Vabariigi riigitulundusasutus, asukohaga Viljandi mnt 18b, Tallinn, keda esindab RMK juhatuse esimees Aigar Kallas, kes tegutseb seaduse ja põhimääruse alusel

ja

Vinni Vallavalitsus, edaspidi nimetatud **Vald**, registrikood 75008746, asukohaga Tartu mnt 2 Pajusti, Lääne-Virumaa, keda esindab vallavanem Toomas Väinaste, kes tegutseb põhimääruse alusel

edaspidi koos nimetatud Pooled, otsustanud sõlmida käesoleva koostööprotokolli, edaspidi nimetatud Protokoll, mille **eesmärk** on RMK majandatava riigimetsa jätkusuutliku kasutamise tagamine, pakutavate aktiivsete puhkusevõimaluste mitmekesistamine ja metsanduslike traditsioonide ning kohaliku kultuuripärandi väärtustamine ja tutvustamine Pooltevahelise koostöö kaudu. Pooled arendavad eesmärgi täitmisel konstruktiivset koostööd ning hoiduvad tegudest, mis võiksid kahjustada teiste Poolte huve.

Pooled deklareerivad, et käesoleva Protokolliga määratud eesmärgi elluviimiseks määratlevad Pooled konkreetsed ülesanded ja sõlmivad selleks täiendavad kirjalikud kokkulepped ja lepingud.

Pooled deklareerivad, et täidavad käesolevat Protokolliga heas usus ja teevad kõik endast oleneva Protokollis sätestatud eesmärgi elluviimiseks.

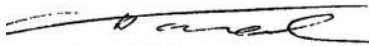
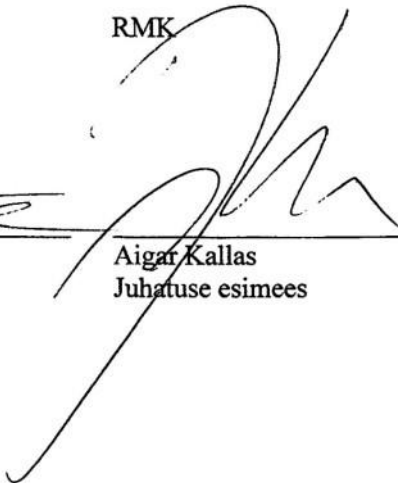
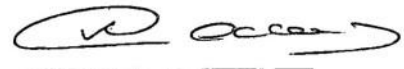
Pooled deklareerivad, et peavad vajalikuks Roela käbikuivati jätkusuutlikku kasutamist ja eksponeerimist tagavate meetmete määratlemist.

Käesolev Protokoll on koostatud 3 (kolmes) identses eksemplaris, igale allakirjutanule üks.

MTÜ

RMK

Vald

Aili Taal
Juhatuses liige
Aigar Kallas
Juhatuses esimees

Toomas Väinaste
Vallavanem

LÜDITUD SEEMNED ALATES 1976 a.

lüdimisperiood	MÄ	KU	seemlast varutud		seemla seemne
	kg	kg	käbisid (L)	seemet (kg)	väljatuleku %
1976/77	1176,7				
1977/78	4550,0				
1978/79	131,3	6725,3			
1979/80	795,3			2,1	1,46
1980/81	711,9	1336,3			
1981/82	708,1	57,5	240 kg	3,5	1,36
1982/83	710,3		250 kg	3,4	1,36
1983/84	508,6		150 kg	2,0	1,33
1984/85	1118,7		3019 kg	40,1	1,33
1985/86	2161,1	868,6	9538	58,9	0,62
1986/87	1148,1	73,9	4039	22,5	0,56
1987/88	529,2	449,8	3243	16,6	0,51
1988/89	697,5	63,4	3300	21	0,64
1989/90		13630			
1990/91	159,5		5520	21	0,38
1991/92	239,5				
1992/93	1208,4		6850	53,5	0,78
1993/94	563,2		5600	24,5	0,44
1994/95	305,2		9745	42,6	0,44
1995/96	447,7	15,6	3270	22,0	0,67
1996/ 97	164,6		14360	72,7	0,51
1997/ 98	743,5	71,8	25575	150,4	0,59
1998/ 99	627,8		23385	131,0	0,56
1999/ 00	950,7	930,7	8470	57,2	0,67
2000/ 01	323,6		5390	33,5	0,62
2001/ 02	299,0	155,6	26045	116,2	0,45
2002/03	756,0		15715	111,0	0,71
2003/04	626,4		28000	184,5	0,66
2004/05	520,7		55690	301,4	0,54
2005/ 06	221,4		2065	9,9	0,4
2006/07	623,5	146	35550	256	0,72
2007/08	367,5	443,1	20525	147,8	0,72

MÄ – mänd**KU – kuusk**